

**ESTRATÈGIES EDUCATIVES PER A L'APRENTATGE
D'HISTÒRIA DE L'ART A L'ESO**

CARPETA DIDÀCTICA N° 3

**ALICIA SANTIAGO TAMAME
CURS 2002 - 2003**

L'arquitectura és l'ordenació de la llum; l'escultura , el joc de la llum; la pintura, la reproducció de la llum per mitja del color''.

Antoni Gaudí

ART MODERN I ART CONTEMPORANI

INDEX

1. INTRODUCCIÓ

1.1	Destinatariis.....	7
1.2	Avaluació inicial.....	8
1.3	Context històric-artístic.....	10

2. COS DEL TREBALL

2.1	Objectius didàctics.....	10
2.2	Objectius finals.....	11
2.3	Metodologia.....	11
2.4	Temporalització.....	13
2.5	Temes.....	14

2.5.1	Arquitectura.....	14
-------	-------------------	----

Quattrocento: L'espai ordenat: Església de Sant Brunelleschi. (Florència)

Cinquecento: L'espai unitari: Cúpula de San Pere del Vaticà. Miquel Àngel
(Roma)

Barroc: L'espai emotiu: Sant Carlo alle Quatro Fontane. Borromini
(Roma)

2.5.2	Representar l'espai.....	27
-------	--------------------------	----

Quattrocento: Crist lliurant les claus a Sant Pere. Perugino.

Cinquecento: La Creació d'Adam. Miquel Àngel.

Barroc: Las Meninas. Velázquez.

2.5.3	Bellesa i drama.....	37
-------	----------------------	----

Quattrocento: Naixement de Venus. Botticelli.

Cinquecento: La Bacanal. Ticià

Barroc: El davallament de la creu. Rubens

2.5.4	El retrat.....	44
	Quattrocento: Retrato de Federico de Montefeltro. Piero della Francesca.	
	Cinquecento. La Gioconda. Leonardo da Vinci.	
	Barroc: Autorretrat de Rembrandt.	
2.5.5	Escultura.....	57
	Quattrocento: David. Donatello	
	Cinquecento: David. Miquel Àngel	
	Barroc: David. Bernini.	
3.	AVALUACIO.....	68
4.	VOCABULARI.....	165
5.	BIBLIOGRAFIA.....	167

1. INTRODUCCIÓ

1.1 DESTINATARIS

Els nous camins de l'Art és la tercera i última de les carpetes que presentem en el projecte didàctic “**Estratègies educatives per a l'aprenentatge d'Història de l'Art a l'E.S.O**”.

Està destinada als/les alumnes de quart curs de l'E.S.O i pretén aprofundir més en el coneixement de la matèria de la Història de l'Art com una disciplina d'aprenentatge assequible als/ les alumnes.

Com a les altres carpetes, hem procurat adaptat els materials didàctics d'art als temes d'història de l'actual currículum de quart d'E.S.O : des del Renaixement fins als nostres dies.

Donat que el període a estudiar és molt ample i amb molta informació, hem cregut oportú dividir la carpeta didàctica en dos blocs, per tal de que sigui més comprensible i manejable pels alumnes.

El primer bloc: l'Art Modern, inclou l'art del Renaixement i l'art Barroc.

El segon bloc tracta de l'art dels segles XIX i XX.

Del segle XXI no apareix cap obra, ja que encara és massa aviat per explicar estils diferents al que s'estudien en el segle XX.

Creiem que els temes presentats i els materials elaborats permetran als alumnes iniciar-se en el coneixement de l'Art Modern i l'Art Contemporani.

Els/les alumnes podran començar a diferenciar l'arquitectura, l'escultura i la pintura d'aquests estils artístics, a la vegada que se'ls apropa a la gran evolució i revolució que s'ha produït en el món de l'art occidental.

Amb la carpeta ***Els nous camins de l'Art*** volem que els/les alumnes vegin que l'art Modern i Contemporani, així com, el seu llenguatge específic, potser assequible per a ells.

Considerem que tothom té sensibilitat per poder admirar l'obra d'art, però de vegades hem de fomentar i educar aquesta percepció, per tal de poder arribar a gaudir més d'aquesta.

L'Art forma part de la nostra història i de la nostra cultura, si el coneixem i el valorem, el sabrem respectar.

1.2 AVALUACIÓ INICIAL (Primer bloc)

1.- Sabries identificar aquesta obra i el seu autor?

2.- Pots identificar l'estil d'aquest edifici?

3.- Sabries ordenar cronològicament aquests dos estils artístics: Barroc i Renaixement?

.....

4.- Qui va ser l'autor de Las Meninas?

.....

5.- Anomena una obra pictòrica de Miquel Angel

.....

6.- Saps que és un autoretrat? Raona la resposta.

.....

.....

7.- Sabries dir el nom d'algun artista del Renaixement italià.

.....

.....

.....

8.- Podries explicar breument què és la perspectiva?

.....

.....

.....

9.- Qui va ser l'autor de La Gioconda ?.

.....

10.- D'aquestes dues escultures quina creus què és barroca i quina renaixentista?

A

B

1.3 CONTEXT HISTÒRIC-ARTÍSTIC

Els nous camins de l'Art abasta des del segle XV al XXI, es a dir, l'edat moderna i la contemporània. L'art realitzat durant aquest període serà innovador, creador i trencador. Els/les artistes buscaran noves fites artístiques en l'arquitectura, l'escultura i la pintura.

El **Renaixement** neix a Itàlia, el seu art establí un seguit de regles i models que arriben fins els nostres dies. Els seus creadors, artistes genials amb noms i cognoms, trenquen definitivament amb l'art medieval i ens endinsant en l'autèntic **art modern**.

L'art del Quattrocento (segle XV) tindrà com escenari Florència, una ciutat **humanista** on filòsofs i artistes s'agrupen al voltant dels Mèdici, els grans mecenes de l'art. La **bellesa, les proporcions, la perspectiva, l'ordre, la harmonia, la representació naturalista de la realitat** són alguns dels avenços d'aquest període.

Al Cinquecento (segle XVI) el nou centre artístic és Roma i el Papa, serà el mecenes. Artistes tan genials com Leonardo da Vinci, Rafael o Miquel Àngel treballaran pel Vaticà. L'art estarà impregnat d'elements religiosos que influiran en la sensibilitat dels fidels.

El **Barroc** està vinculat al triomf de les **monarquies absolutes**, l'art serà una demostració de la seva riquesa i de la seva força i la representació del seu **poder polític**.

L'art Barroc (segle XVII i part del XVIII) s'inicia a Roma, però s'estendrà per Europa i per les colònies d'Amèrica Llatina. L'art serà més **teatral** i estarà representat **pel moviment, el**

dramatisme i les composicions obertes. La cultura barroca és un univers de **llums i ombres**.

Per l'Església Catòlica l'art barroc serà l'eina que utilitzarà en la seva lluita a favor de la **Contrareforma** i en contra de la religió dels protestants.

2. COS DE TREBALL

2.1 OBJECTIUS DIDÀCTICS

1. Identificar les obres més significatives de l'art modern.
2. Utilitzar el vocabulari bàsic de l'arquitectura, l'escultura i la pintura de l'art modern.
3. Explicar breument alguna de les imatges presentades o bé projectades en diapositives.
4. Potenciar el treball en grup desvetllant la responsabilitat que implica el treball cooperatiu.
5. Elaborar breus resums d'estils, obres o temes, de forma individual o col·lectiva.

2.2 OBJECTIUS FINALS

1. Educar l'alumne/a en la multiculturalitat, mostrant la diversitat del món reflectida a l'univers artístic i les influències que existeixen entre els diversos pobles.
2. Apropar l'alumnat al món de l'art a partir de la lectura d'un seguit d'obres significatives.
3. Establir dinàmiques interdisciplinàries entre la Història de l'Art i les altres matèries curriculars, com ara català, castellà, filosofia...
4. Navegar per Internet utilitzant aquesta aplicació informàtica com a eina didàctica per a la Història de l'Art
5. Gaudir i valorar el patrimoni artístic, tot contribuint a la seva conservació.
6. Sensibilitzar l'alumne/a vers l'obra d'art, tot captant els valors, sentiments i emocions que els artistes ens suggereixen a través de la seva obra.

2.3 METODOLOGIA

La carpeta **Els nous camins de l'art** està dividida en dos blocs, un dedicat a l'Art Modern i altre a l'Art Contemporani.

El primer bloc es compon de cinc temes: Arquitectura, La representació de l'espai, Bellesa i Drama, El retrat i L'escultura.

L'art modern (segles XV al XVIII) apropa l'alumne/a als elements més característics d'aquest art, de la seva cultura, dels clients, dels mecenes i especialment dels seus creadors, que ja no són artistes anònims si no destacades i genials figures de la Història de l'Art.

Cada tema es treballa a partir de tres obres, una del Quattrocento, altra del Cinquecento i una tercera del Barroc. Els alumnes poden veure les característiques de cada exemple, la seva evolució tècnica i, a la vegada que comparar els diferents estils.

L'Arquitectura: pretén donar a conèixer els elements bàsics de l'arquitectura del Renaixement i del Barroc, fent una especial menció a l'**espai**, que tindrà una funció diferent en cadascun d'aquests moments, **ordenat i unitari** en el Renaixement, **emotiu i teatral** al Barroc.

La representació de l'espai: endinsa als alumnes en la **perspectiva lineal i la aèria**, un interessant joc matemàtic i visual que permet representar un espai de tres dimensions, en un espai (quadre, paret) de només dos dimensions.

Bellesa i Drama: plasma el gust dels artistes per l'element **mitològic** que entronca l'art del Renaixement amb l'època clàssica i l'art Barroc amb el gust dels nous clients.

Al Renaixement l'artista cerca plasmar la **bellesa** tant en l'arquitectura, l'escultura com a la pintura. Al Barroc destaca pel seu **dramatisme i color** plasmat en l'obra artística, tant en els temes profans com a religiosos, aquests últims influïts per les idees de la Contrareforma.

El retrat: revela un nou tipus de **gènere pictòric** que representarà el retrat individual d'un determinat client. Els retrats tindran molt èxit entre els grups socials més poderosos, que d'aquesta manera, poden perpetuar la seva imatge.

L'escultura: aquest tema es treballarà a partir d'un mateix model – el **David** – realitzat en els tres períodes Quattrocento, Cinquecento i Barroc. Creiem que l'exemple és molt vàlid perquè els alumnes vegin la evolució de l'escultura en l'art modern. La **suau bellesa i delicadesa** de Donatello, la **perfecció tècnica** de Miquel Àngel i la plasmació de l'**acció i la teatralitat** de Bernini.

A cada obra hi ha una petita referència a l'**artista** que la va crear, d'aquesta manera els/les alumnes s'adonen del nou paper que tindran els artistes en la societat moderna.

El/la professor/a pot utilitzar el quadern de la manera més adient al seu ritme de treball, o al seu grup – classe. Pot elegir només un tema, o fer-ne tots.

Les activitats també són fàcilment adaptables a les necessitats de la classe i, als diversos nivells que puguin coincidir a l'aula: bàsic, mitjà o alt. És poden realitzar de forma individual, en petits grups o col·lectivament. D'aquesta manera es potencia el treball cooperatiu.

Presentem cinc avaluacions, la inicial, la final, una d'arquitectura, altre d'escultura i una tercera pels tres temes dedicats a la pintura.

2.4 TEMPORALITZACIÓ

Al igual que en les anteriors carpetes didàctiques, la temporalització que presentem és orientativa. Considerem que les hores que apareixen en aquesta taula serien les mínimes necessàries per explicar i treballar aquests materials. Els/les professors/res la podran adaptar a les seves necessitats o a les del grup - classe.

TEMES (Primer bloc)	HORES LECTIVES
Arquitectura	1
La representació de l'espai	1
Bellesa i drama	1
El retrat	1

L'escultura	1
Avaluacions (inicial i finals)	1
Total	6

2.5 TEMES

2.5.1 Arquitectura

2.5.2 La representació de l'espai

2.5.3 Bellesa i Drama

2.5.4 El retrat

2.5.5 L'escultura

2.5.1 ARQUITECTURA

L'arquitectura del **Renaixement** s'inicia a Florència, al segle XV i el seu creador fou Filippo Brunelleschi.

Els edificis es caracteritzen per la seva **horitzontalitat** - es perd la verticalitat del gòtic - i per utilitzar **elements de l'arquitectura grega i de la romana**, tant en l'estructura com en la decoració. Els seus creadors buscaven la **perfecció** a través de la **proporció** i l'**ordre**, amb una gran senzillesa de construcció.

La figura de l'arquitecte destaca, tant en el Quattrocento, com en el Cinquecento, ja que ell serà el **creador** de la forma de l'edifici, no simplement un constructor. Els edificis més destacats del Renaixement són les **esglésies i els palaus** de la burgesia.

L'arquitectura és la màxima expressió artística del **Barroc**, i formarà un tot unitari amb l'escultura i la pintura.

L'arquitectura presenta algunes novetats, **els murs i les façanes ondulades, molts elements decoratius, plantes centralitzades de diferents formes: circulars, el·líptiques, poligonals**. Els edificis més característics són les **esglésies i els palaus reials**.

Els edificis barrocs són **dinàmics i expressius**, especialment els de Roma. Els interiors de les esglésies, potenciaran la importància de l'altar i mostren una **teatralitat** que té com a finalitat commoure als fidels, és l'època de la Contrareforma.

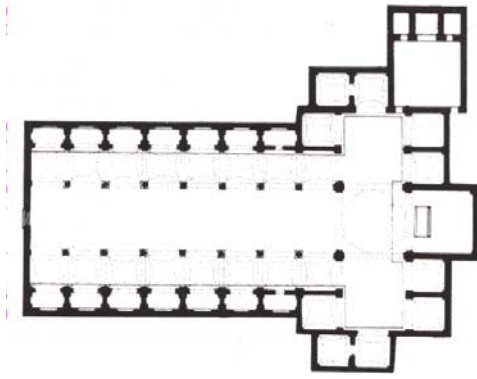
QUATTROCENTO: L'ESPAI ORDENAT

ESGLÉSIA DE SAN LORENZO . Filippo Brunelleschi. (1418) Florència.

San Lorenzo és una de les esglésies més antigues de Florència, el seu interior va ser projectat per l'arquitecte Filippo Brunelleschi en 1418, per encàrrec de la família Mèdici.

És un **espai ordenat**, senzill i elegant on predominen el color blanc i el gris. Aquest interior està realitzat "a la mida del home", es a dir, és una construcció a escala humana.

San Lorenzo té una planta basilical de tres naus, semblant a les primeres esglésies cristianes. La nau central és el doble d'ample que les laterals i estan separades per columnes **corínties**. Les naus laterals són, a la vegada, el doble que les capelles laterals. És una **arquitectura matemàtica, racional**.

Planta

Interior San Lorenzo

La capçalera està formada per cinc capelles quadrades, la central de la mateixa amplada que la nau principal.

La planta d'aquesta església és totalment **simètrica** i pensada per donar profunditat i **perspectiva**, reforçada pels **cassetons** del **sostre arquivat** i el dibuix del paviment.

La llum natural que omple l'interior de San Lorenzo prové de la **cúpula**, situada sobre el **creuer** i de les finestres laterals de l'església. **La llum accentua la perspectiva** i dona més força a l'arquitectura.

La decoració està realitzada amb pedra gris de Florència que ressalta sobre el fons pintat de color blanc i està **inspirada en l'antiguitat clàssica** - arcs de mig punt, columnes i pilastres corintis - .Brunelleschi va estudiar a Roma els monuments arquitectònics de l'antiguitat.

En l'interior de San Lorenzo l'artista busca crear un espai intern que sigui el reflex de la perfecció divina.

L'exterior d'aquesta església no té cap valor artístic, mai es va terminar, el projecte dissenyat per Miquel Àngel no es va fer per falta de diners.

L'exterior de San Lorenzo no resideix en l'altura vertiginosa típica del gòtic, si i l'harmonia dels elements que formen aquest espai tant còpant.

San Lorenzo era l'església dels Mèdici. Els membres d'aquesta família estan enterrats en la seva sagristia.

Exterior de San Lorenzo

L'interior de San Lorenzo servirà de model de moltes esglésies posteriors.

Filippo Brunelleschi és considerat el pare de l'arquitectura del Renaixement, als seus edificis geomètrics i ordenats aportaran moltes innovacions que trencaran definitivament amb el gòtic.

CINQUECENTO: L'ESPAI UNITARI

CÚPULA DE SANT PERE DEL VATICÀ. Miquel Àngel . (Roma)

En el segle XVI, els papes van encarregar un nou projecte per substituir la antiga basílica paleocristiana de Sant Pere del Vaticà. La nova església seria un reflex del seu poder, de la unitat de l'església catòlica i el temple més important dels cristians.

El primer projecte va ser elaborat per Bramante, modificat després per Miquel Àngel, però l'arquitecte que realitza la definitiva transformació de Sant Pere – església actual – fou Maderno . Finalment, el 1657 s'afegeix la plaça que serà un disseny de Bernini.

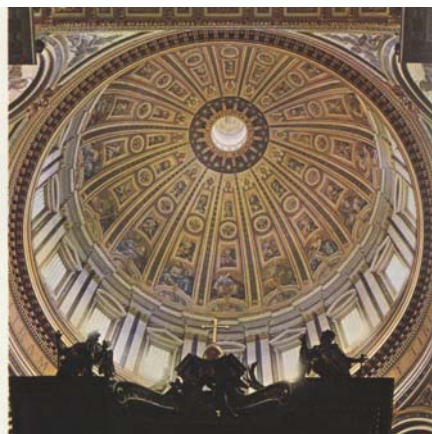
En 1546 **Miquel Àngel** és feu càrrec de les obres i projecta la impressionant cúpula de pedra de 138 metres d'altura que s'integra perfectament a l'edifici. Per aguantar-la, va realitzar a l'interior del temple quatre enormes pilars de 18 metres d'amplada.

Sant Pere del Vaticà

La sensibilitat escultòrica de Miquel Àngel dotarà a aquesta obra d'una **gran plasticitat**, al realitzar un **tambor** d'una alçaria considerable, la qual cosa, permet elevar la cúpula perquè es vegi perfectament des de l'exterior. El tambor té unes grans finestres flanquejades per dobles columnes i coronades per una alternança de **frontons triangulars i corbats**, que permeten una gran lluminositat a l'interior del temple.

La cúpula està concebuda com una escultura amb uns **nervis** de pedra que s'aixequen des de la columnata del tambor fins al **llanternó** per accentuar la verticalitat del conjunt. El llanternó, prolonga els nervis i compensa les enormes proporcions d'aquesta impressionant obra.

Miquel Àngel va morir abans de poder acabar-la. Giacomo della Porta la va finalitzar al 1591. La cúpula de Sant Pere del Vaticà **unifica l'espai** entorn a ella.

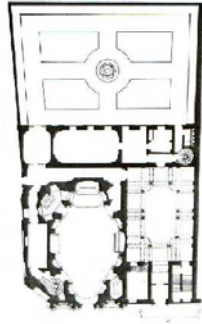
Interior i exterior de la cúpula de Sant Pere del Vaticà

BARROC: L'ESPAI EMOTIU

SAN CARLO ALLE QUATRO FONTANE. Borromini. (1638). Roma.

San Carlo alle Quattro Fontane és l'església del Convent dels Trinitaris Descalços espanyols a la ciutat de Roma. L'obra va ser encarregada per aquesta ordre religiosa l'any 1638 a l'arquitecte Francesco Castelli, anomenat **Borromini**.

El solar era petit i irregular. Borromini projecta una planta semblant a un rombe, però amb les **parets corbades**, realitzades amb maó - material molt dúctil - i pintades d'estuc blanc.

Planta i interior de San Carlo alle Quattro Fontane. Borromini

A l'interior col·loca setze columnes adossades, **nínxols i fornícules** amb estàtues, que creen **un joc de convexitats i concavitats**, i doten a la petita capella de **sensació d'amplitud i de moviment**. Sembla que la capella giri al teu voltant.

Aquest espai està cobert per una **cúpula oval**, decorada per elements cruciformes, i geomètrics de grandària decreixent que produeix un **efecte d'il·lusionisme espacial**. La cúpula està rematada per un llanternó també ovalat amb un colom, símbol de l'Esperit Sant que remata l'edifici.

El joc de llums i ombres que té l'interior d'aquesta església, la resplendor de les espelmes i l'olor a encens donen una gran **teatralitat** al conjunt, element típicament barroc. Borromini crea en aquesta petita capella, un **espai ple d'emotivitat** que tindria com a funció commoure als fidels.

Interior de la cúpula i façana exterior de San Carlo alle Quattro Fontane. Borromini

San Carlo alle Quattro Fontane està situada en un carrer molt estret, per augmentar la visibilitat de la seva façana, i per cridar l'atenció dels vianants, Borromini va fer un **xamfrà** en la cantonada del carrer.

La façana és ondulant, en ella apareixen columnes, **balustrades**, **entaulaments**, **forncicles** en un joc de concavitats i convexitats que la dotaran de **moviment**, on es combinen l'ordre tradicional i el gegant.

Aquesta façana és com un organisme viu, ja que amb la llum del sol a diferents hores del dia, crea una ampla varietat de clarobscurs.

Està dividida en dos pisos, al pis l'inferior troben tres forncicles amb estàtues, la central de San Carles Borromeu, patró de l'església. Aquest edifici no té cap angle.

La història de Borromini va estar lligada a San Carlo alle Quattro Fontane, doncs la seva primera obra en solitari com arquitecte va ser aquesta església en 1638, i l'última obra de la seva vida va ser la façana d'aquesta mateixa església realitzada en 1667.

El seu particular llenguatge arquitectònic: **formes i plantes ondulants**, **jocs de llums**, **efectes d'il·lusió espacial**, aconseguixen una enorme **expressivitat** i obren un nou camí al barroc.

Borromini va ser un gran admirador de Miquel Àngel i va fer molts encàrrecs per a les ordres religioses. A la seva vida va tenir poc èxit, era una persona tímida i reservada, en comparació amb el seu "rival" Bernini. En la seva època va ser rebutjat per el tipus d'arquitectura que feia. Actualment és considerat un dels millors artistes del Barroc.

ACTIVITATS

Dividiu la classe en diferents equips amb ajuda del professor o professora. Cada equip farà les següents activitats:

1.- Busqueu fotos d'edificis barrocs o del renaixement. Quines diferències veieu?

2.- En grups de 2 o 3 alumnes, busqueu a l'enciclopèdia Filippo Brunelleschi.

On va néixer?.....

Quin any?.....

Quina professió tenia?.....

3.- Escriviu el nom de tres obres realitzades per aquest artista, i digueu el lloc on estan.

1).....

2).....

3).....

4.- Busqueu a l'enciclopèdia què va ser la Contrareforma i quina influència va tenir en l'art barroc.

5.- Digues quins adjectius es podrien aplicar a un edifici renaixentista i quins a un edifici barroc.

ORDRE / MOVIMENT / SIMETRIA / CLAROBSCUR / MATEMÀTIC

EDIFICI RENAIXENTISTA	
EDIFICI BARROC	

6.- Busqueu a l'enciclopèdia Borromini.

On va néixer?.....

Quin any?.....

Quina professió tenia?.....

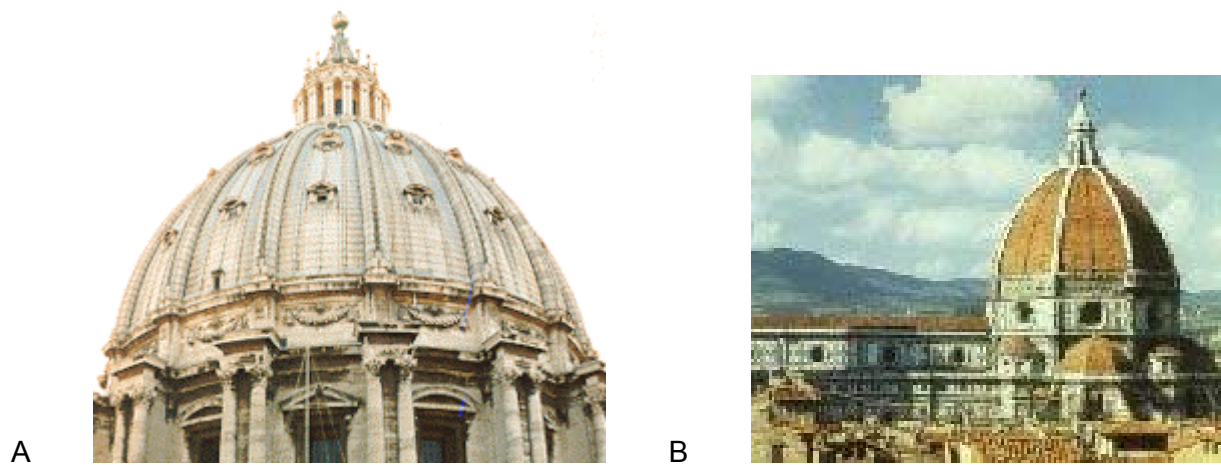
Escriviu el nom de dues obres realitzades per aquest artista, i digueu el lloc on estan.

1).....

2).....

7.- Quines façanes estan més decorades les del Renaixement o les del Barroc. Raoneu la resposta

8.- Observeu la cúpula de Santa Maria dei Fiore (B), la catedral de Florència realitzada per Filippo Brunelleschi, i la de Sant Pere del Vaticà (A) dissenyada per Miquel Àngel.
Llegiu el text i dieu la vostra opinió sobre cadascuna.

“Vorrei fare la tua sorella più grande ma non più bella”

Frase atribuïda a Miquel Àngel quan va veure la Cúpula de Santa Maria dei Fiore, obra de Brunelleschi i la compara amb la Cúpula del Vaticà projectada per ell.

“Vaig voler fer la teva germana més gran però no més bella”

Cúpula de Brunelleschi

Cúpula de Miquel Àngel

9.- Gian Lorenzo Bernini va dissenyar la Plaça de Sant Pere del Vaticà. Una enorme columnata exempta, que hauria d'albergar al major nombre de fidels possible, i que simbolitza l'abraçada de tots els cristians.

Observeu la imatge i expliqueu si veieu aquest simbolisme i on.

10.- En grups de dos alumnes, sabríeu explicar que vol dir "l'espai emotiu del Barroc"?

AVALUACIÓ

1.- Són simètriques les plantes dels edificis renaixentistes?

.....

2.- Identifica aquesta imatge

.....

3.- Identifica aquesta imatge

.....

4.- Quines façanes tenen més moviment les del Renaixement o les del Barroc?

.....

5.- Anomena tres característiques de l'arquitectura renaixentista.

1)

2)

3)

6.- "L'espai ordenat" apareix en l'arquitectura barroca o renaixentista?

7.- Identifica aquesta imatge. Sabries dir qui va ser l'arquitecte d'aquesta obra?.

8.- Anomena tres característiques de l'arquitectura barroca

- 1).....
- 2).....
- 3).....

9.- Observa aquesta imatge i realitza un breu comentari sobre ella.

.....
.....

10 .- Omple la fitxa de l'església de Sant Lorenzo

FITXA

Nom de l'edifici.....

Nom de l'arquitecte.....

Nom del client.....

Lloc on es troba.....

Tipus d'edifici.....

Breu comentari

.....

.....

.....

2.5.2 LA REPRESENTACIÓ DE L'ESPAI

La representació de l'espai era un repte pels artistes des de l'Antiguitat, al Renaixement ho van poder dur a terme.

L'espai tridimensional es podia plasmar en un mur, un llenç o en una taula de dos dimensions, on l'espectador percebia la sensació de profunditat i la sensació de tres dimensions (llargada, amplada i profunditat). Havia nascut la **perspectiva lineal**, el seu creador va ser, curiosament, l'arquitecte florentí Filippo Brunelleschi. Els artistes utilitzaran aquest mètode que permet crear tres dimensions en un espai bidimensional.

A partir d'aquest moment els pintors van poder representar l'espai en les seves teles, fins que al segle XVII Velázquez va ser capaç de "pintar l'aire" que hi havia entre un personatge i altre, havia nascut una nova **perspectiva: l'aèria**.

Al Barroc alguns artistes creen **espais il·lusoris**, decorant sostres com espais oberts on apareixen pintats el cel i núvols, o bé, plasmant architectures o edificis ficticis, en **composicions obertes**, sense cap barrera. És la **teatralitat** del Barroc.

QUATTROCENTO

CRIST LLIURANT LES CLAUS A SANT PERE. Perugino . Capella Sixtina. Vaticà. (Fresc).

Pietro Vannucci, anomenat Perugino, era deixeble de Piero della Francesca. Fou un important retratista, pintor de **frescos** i de **retaules**.

Al 1481 el Papa Sixte IV el crida per col·laborar en la decoració dels murs de la Capella Sixtina del Vaticà, amb altres importants artistes del Renaixement, com Guirlandaio o Botticelli.

Pintaran catorze escenes de l'Antic i el Nou Testament. Pietro Perugino realitzarà tres escenes, però la més destacada serà **Crist lliurant les claus a Sant Pere**, la seva obra mestra.

L'escena es desenvolupa en una paisatge urbà, una gran plaça, dominada per un edifici octogonal, de planta central amb cúpula, **típic del Renaixement**. Als seus costats i situats simètricament apareixen dos arcs de triomf, que fan **referència a l'Antiguitat**.

El paviment enrajolat de la plaça, crea línies que porten la mirada cap a l'edifici central, al darrera del qual estaria el **punt de fuga**, on convergeixen totes les línies.

Crist lliurant les claus a Sant Pere. Perugino

En primer pla, apareix Crist lliurant les claus de l'Església a Sant Pere, que està agenollat. Aquest apòstol va ser el primer Papa, l'obra pintada per Perugino té un caire **simbòlic**, ja que reforça el poder i l'autoritat del Papa, en un moment de crisi per l'Església.

Les figures principals mostren elegància i un gran naturalisme. La resta de personatges que es troben a la plaça, són més petites per tal de contribuir a l'**efecte de profunditat**. Els colors són brillants. Aquest fresc mostra una gran harmonia cromàtica i de proporcions.

Al fons, apareix un paisatge amb arbres i muntanyes desdibuixades, amb menys intensitat cromàtica

El més destacat d'aquesta obra és que la **perspectiva lineal arriba al grau màxim**. Tota l'escena està organitzada per **representar l'espai**. Perugino plasma una realitat tridimensional (espai) sobre una superfície bidimensional (paret)

Els murs de la Capella Sixtina estan decorats amb escenes sobre Crist i Moisès. Malgrat estar fetes per diferents artistes, sembla que es van coordinar en les dimensions de les figures i la línia de l'horitzó, per tal de donar una harmonia al conjunt.

Crist lliurant les claus a Sant Pere és una obra que conté la majoria de les característiques de l'art del Renaixement: la recuperació dels elements clàssics, el coneixement de la natura, l'equilibri de les proporcions, l'ordre, la simetria en la composició, la bellesa, la perspectiva. Aquest fresc és una veritable lliçó d'art del Quattrocento.

CINQUECENTO

LA CREACIÓ D'ADAM. Volta de la Capella Sixtina. Miquel Àngel. (1508-1512) Vaticà. Roma. (Fresc)

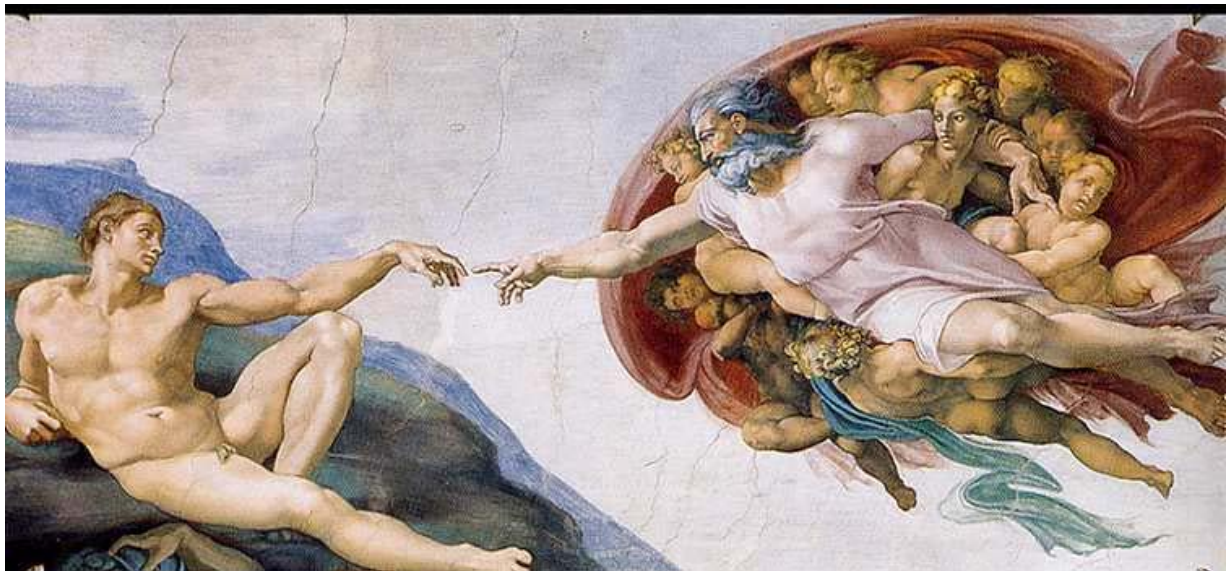
El Papa Juli II encarrega a Miquel Àngel la decoració de la Capella Sixtina. Hi va representar el principi i la fi de la humanitat, des de la Creació, pintada a la volta, fins el Judici Final, que ocupa la paret de l'altar.

A la volta, l'artista va crear un immens fresc amb més de tres-cents cossos humans, organitzats en una impressionant composició i emmarcats per elements arquitectònics il·lusoris pintats per Miquel Àngel. La figura humana es quasi una obsessió en aquesta obra, de més de cinc-cents metres quadrats.

Volta de la Capella Sixtina. Miquel Àngel

A la **Creación d'Adam**, Déu Pare dóna l'àle de vida al primer home en infondre-li l'ànima, mitjançant la seva mà estesa.

La Creació d'Adam. Volta de la Capella Sixtina. Miquel Àngel

L'escena presenta per primera vegada a Déu en una posició horitzontal, semblant a la de Adam. Déu apareix en la immensitat del cel amb un mantell que l'embolcalla, acompanyat d'un grup d'àngels.

Al altre costat, Adam presenta una figura d'adolescent i **representa l'ideal de bellesa masculí**. Adam no pot despertar sense l'energia divina que li transmet la mà de Déu al apropar-la a la seva. Les dues mans, que no arriben a tocar-se destaquen sobre un fons de color clar.

Déu actua com un escultor en donar forma a la primera imatge de l'home i dotar-la de bellesa física i espiritual i Miquel Àngel, els pinta com si fossin escultures.

L'artista plasma uns cossos dotats d'una **força** i un **volum** extraordinaris, que units a la **corporeïtat de les figures** fan que aquesta volta sigui l'inici d'un nou tipus de pintura i d'art.

Miquel Àngel és el geni creador més important del Renaixement i ho demostra en cada obra que realitza.

Arquitecte, escultor, pintor i poeta, l'artista florentí era un home molt culte, de família acomodada i admirat, ja en vida. Ell es considerava sobretot escultor, deia que l'únic art important era l'escultura, i que no hi ha cap idea que no es pugui expressar en marbre.

Miquel Àngel obra un nou camí a l'art, i contribueix a reivindicar el paper de l'artista en la societat.

BARROC

LAS MENINAS . Diego Velázquez. (1656) Museu del Prado. Madrid. (Oli sobre llenç).

Las Meninas és l'obra mestra de Velázquez i la més important de la pintura barroca espanyola.

Diego de Silva Velázquez destaca per la gran qualitat de les obres que va crear, des de retrats amb un gran contingut psicològic, obres religioses, mitològiques o escenes de gènere.

Nascut a Sevilla on va començar la seva formació, va viatjar dues vegades a Itàlia on va conèixer el millor art italià. Durant 37 anys va ser el pintor de cort del rei Felip IV i la seva obra només va ser coneguda per la reialesa, ja que va decorar les estances del palau reial fins que es va inaugurar el Museu del Prado al 1819 i va poder ser admirada per el públic.

Las Meninas és un **retrat de cort**, anomenat també **La família de Felipe IV**.

L'escena sembla que transcorre en el taller que tenia Velázquez en l'Alcázar de Madrid (antic palau reial que es va cremar). És una ampla sala , amb finestres a la dreta i decorada

amb quadres d'altres pintors com Rubens o Jordaens que s'han identificat com obres relacionades amb el triomf de l'art sobre l'artesania, idea que també compartia Velázquez.

El llenç de Las Meninas sembla que plasma el moment en que la infanta Margarida, de cinc anys i futura emperadriu d'Àustria, irromp en una sessió de treball de Velázquez. Està pintat l'artista en aquell moment als reis, Felip IV i Mariana d'Àustria, que apareixen reflectits en el mirall del fons de l'habitació?

Mª Agustina de Sarmiento, una de les meninas - nom d'origen portuguès que rebien en aquella època les dames d'honor – oferia, originàriament, uns bombons que la infanta rebutjava, mostrant així la seva incipient voluntat i la seva plena capacitat per heretar la corona. El posterior naixement del seu germà Carles va modificar aquesta perspectiva i obligà Velázquez a pintar a sobre dels bombons una gerreta de fang sobre la safata de plata.

Isabel de Velasco, l'altre menina s'inclina amb respecte. Maribàrbola, nana macrocèfala, d'origen alemany, mira cap a l'espectador. Al seu costat, altre nan, Nicolás de Pertusato, juga amb el gos.

Darrera del grup apareix Doña Marcela de Ulloa, i un home desdibuixat i sense identificar, són els "guardadames".

Enquadrat per la porta del fons, on hi ha una escala molt lluminosa, destaca la silueta d'un home vestit de negre, és José Nieto Velázquez, aposentador de la cort, i sense cap parentiu amb el pintor. Aquest personatge concentra **el punt de fuga del quadre**. El que no sabem és si entra o surt de l'escena.

Velázquez s'autoretrata pintat, davant d'un gran llenç, en la intimitat de la família reial. La creu roja de l'ordre de Santiago que apareix al seu pit, la va pintar posteriorment, quan el rei el va anomenar cavaller de l'ordre.

La majoria dels personatges pintats projecten la seva mirada cap als reis,

però a la vegada cap a l'espectador, nosaltres, que ara estem involucrats en l'escena, ja que Velázquez ens ha inclòs en l'espai del quadre.

Las Meninas. Diego Velázquez

Las Meninas és un **oli sobre llenç** tècnicament perfecte. Velázquez s'avança, dons, al impressionisme del segle XIX , ja que **plasma l'instantaneïtat d'un moment** i mostra **pinzellades soltes** en els vestits i pentinats de la infanta i les seves dames d'honor.

Aquesta obra té un fascinat efecte de profunditat, ja que presenta las dos **perspectives, la lineal** – que crea l'il·lusió de la tercera dimensió - **i l'aèria** - tècnica pictòrica que permet crear la il·lusió d'atmosfera en el quadre – que aquí assoleix la màxima expressió, al dotar l'atmosfera d'una gran transparència, sembla que l'artista pinta l'aire. Tot el conjunt està unificat per la llum i el color.

Las Meninas és un quadre que **reivindica la noblesa de l'art**, el seu triomf sobre l'artesanía. Aquesta va ser l'obsessió de Velázquez i altres pintors del Segle d'Or.

ACTIVITATS

Dividiu la classe en diferents equips amb ajuda del professor o professora. Cada equip farà les següents activitats:

1.- Comenteu aquests textos sobre la volta de la Capella Sixtina:

...Es comença amb torbació , es passa a l'entusiasme, s'acaba anorreat. Miquel Àngel a anat més enllà de l'home...

A. De Lamartine. "Vie de Michel- Ange" París, 1868

...una de les més belles pintures del món.

H. Peacham "The Compleat Gentlemen, 1622

No hi ha paraules per descriure la bellesa de la qualitat de les carnacions.

J.A. Symonds "The Life of Michelangelo Buonarroti, Londres, 1893.

2.- Las Meninas és com un joc de miralls, observeu:

A qui està pintant Velázquez?

.....

.....

.....

Com pot està pintant altre quadre, si està fent Las Meninas?

.....

.....

.....

Els reis apareixen reflectits en el mirall. Són ells realment o són el retrat que d'ells fa Velázquez?

.....

.....

.....

Com veieu aquest llenç està ple d'incògnites i és molt difícil poder-les contestar.

3.- A quina de les tres obres estudiades: Crist lliurant les claus a Sant Pere, La Creació o Las Meninas, està millor representada la perspectiva lineal?

4.- En quina de les tres obres estudiades: Crist lliurant les claus a Sant Pere, La Creació o Las Meninas, es veu millor la perspectiva aèria?

5.- Digueu a quina de les tres obres estudiades: Crist lliurant les claus a Sant Pere, La Creació o Las Meninas, hi ha més força en el cossos?

6.- On és més important la llum, a l'obra de Perugino o a la de Velázquez?

7.- Compareu la Creació d'Adam de Miquel Àngel amb el Pantocrator de Taüll, pintura romànica.

Hi ha diferències entre elles?

☐ en el tema ☐ en el color ☐ en el dibuix ☐ en els volums ☐ en la perspectiva

Què diferències veieu vosaltres, anomeu-les

.....

.....

.....

.....

.....

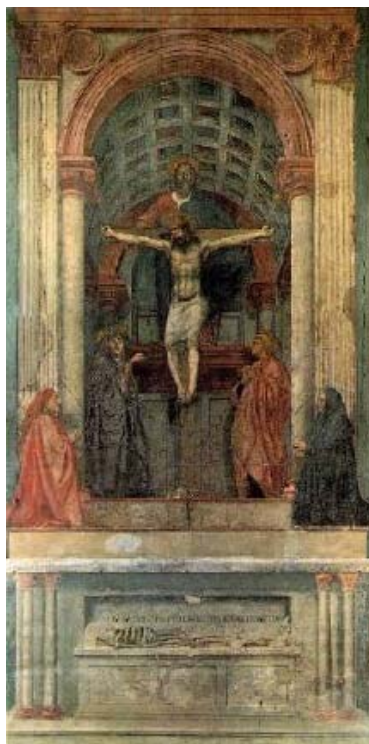
8.- Quina o quines de les obres estudiades presenten escenes religioses?

.....

.....

.....

9.- Observeu aquesta imatge, creus que hi ha perspectiva?

La Trinitat de Masaccio

☐ SI ☐ NO

Si resposta es positiva, anomenau els elements que ha utilitzat Masaccio per representar la perspectiva. (Busqueu informació sobre aquest artista a l'enciclopèdia)

.....

.....

.....

.....

.....

10.- Omple la següent fitxa.

Crist lliurant les claus a Sant Pere.	La Creació d'Adam.	Las Meninas.
Autor.....	Autor.....	Autor.....

Client.....	Client.....	Client.....
Tècnica.....	Tècnica.....	Tècnica.....
Suport.....	Suport.....	Suport.....

2.5.3 BELLESA I DRAMA

Bellesa i Drama plasma el gust dels artistes per l'element **mitològic** que vincula l'art del Renaixement amb l'època clàssica i l'art Barroc amb el gust dels nous clients.

Segons els grecs lo “bello” era allò bonic als ulls, allò útil i allò que produeix una sensació agradable. Al **Renaixement** l'artista cerca plasmar la **bellesa** tant en l'arquitectura, l'escultura com a la pintura.

Al **Barroc** destaca més pel seu **dramatisme** plasmat en l'obra artística, especialment a la pintura. En ella els temes religiosos, influïts per les idees de la Contrareforma, com els profans reflecteixen episodis dramàtics.

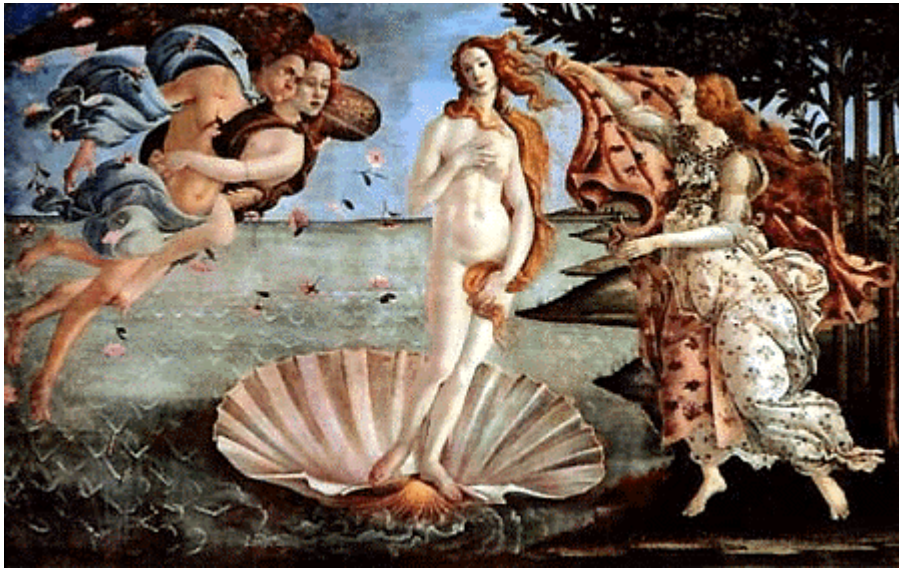
QUATTROCENTO

EL NAIXEMENT DE VENUS. Sandro Botticelli. (vers el 1485). Galleria degli Uffizi. Florència.

El tema de Venus té una llarga tradició a la història de l'art, des de les Venus paleolítiques, les deesses de l'art clàssic (Grècia i Roma), les del Renaixement (Botticelli) i el Barroc (Velázquez) o les creades en el segle XIX per pintors com Monet.

Sandro Botticelli era un pintor florentí, humanista, vinculat a les idees **neoplatòniques** del seu temps, extraordinari dibuixant i de gran sensibilitat. Entre les seves obres destaquen les de temes mitològics, però també va crear obres de tipus religiós.

El naixement de Venus és un llenç de **tema mitològic** que mostra una **composició equilibrada i harmònica**, realitzada amb un acurat dibuix i amb uns **colors suaus**. L'escena presenta quatre personatges en un paisatge idíl·lic. El quadre s'ha de "llegir" d'esquerra a dreta.

El Naixement de Venus. Sandro Botticelli

A l'esquerra apareixen dues figures de Zèfirs, que simbolitzen la unió de la Matèria i l'Esperit que insuflen la vida a la deessa.

Al bell mig està Venus, nua, a sobre d'una gran petxina que surt del mar i amb una llarga cabellera rogenca. Al renaixement es recupera el nu femení de l'art clàssic, considerat pecaminós a l'art medieval cristià.

La deessa està representada per una figura femenina, elegant, de faccions suaus, d'una **bellesa quasi ideal**. La Venus de Botticelli no representa l'amor sensual ni carnal, si no la suprema saviesa.

A la dreta apareix l'Hora (Primavera), que representa la terra fecundada i per això, porta un vestit ple de flors. L'Hora amb al seu mantell va a tapar a la deessa, simbolitzant que els misteris de Venus que com els del coneixement, es troben ocults.

Les figures que apareixen en el quadre adopten el "pas de dansa", semblant que estan flotant sobre el paisatge.

El Naixement de Venus és la primera pintura mitològica del Renaixement. És una obra d'inspiració clàssica i essencialment poètica, que representa la **bellesa ideal**, vinculada al **neoplatonisme**. Va ser encarregada per la família Mèdici, mecenas de Botticelli.

CINQUECENTO

LA BACANAL. Tizià (vers el 1518) Museu del Prado. Madrid.

Al segle XVI, l'aristocràcia preferia encarregar als artistes quadres de temes mitològics, per decorar els seus palaus.

La Bacanal va ser pintada per Tizià per decorar el gabinet del Duc de Ferrara i forma part d'una sèrie.

Tizià era un pintor italià nascut en una família acomodada. Va ser l'artista més destacat de l'escola veneciana, coneguda pel ús embolcallador dels colors i la llum.

La seva vida professional va estar plena d'èxits, doncs els seus clients eren el Papa, reis i Emperador Carles V.

La Bacanal és un llenç que presenta un tema **mitològic**. Narra l'arribada del déu del vi, Dionís, a l'illa grega d'Andros que li estava consagrada, dons en els seus brolladors no

tantant i bevent alegrement. Estan
déu, amb les veles desplegades

espertar descobrirà que ha estat
del rei Minos de Creta és que en

Els nous camins de l'Art

Aquest enamorament va ser reflectit en altre obra de Tizià, titulada Bacus i Ariadna.

La paraula **Bacanal** vol dir **Festa de Baco**. Aquest és el

nom que van donar els romans

al déu grec Dionís.

La Bacanal. Tizià

El quadre de Tizià està basat en la literatura clàssica. En aquesta obra els **protagonistes són els cossos** que plasmen certa influència de Miquel Àngel.

La tradició veneciana de Tizià es nota en la seva habilitat en el ús dels **colors de tons càlids, brillants** i intensos ressaltats per la **llum**. El quadre mostra un tema festiu i vital, d'aspecte colorista, plasma un gran naturalisme.

La Bacanal representa un grup de personatges plens de bellesa, sensualitat i alegria de viure. Aquesta tela va ser copiada després per Rubens i Poussin.

EL DAVALLAMENT DE LA CREU. Rubens (1611-1614). Catedral d'Anvers. Brusel.les.

Rubens va ser un home d'èxit, era un home molt culte i educat, va ser ambaixador, poeta i el pintor més important de l'escola barroca flamenca. Durant 8 anys va viure a Itàlia on estudiarà el seu art.

L'artista va realitzar una extensa obra en la seva vida i va treballar diferents temes: retrats, quadres mitològics i també religiosos.

El Davallament de la creu és la taula central d'un tríptic, encarregat a Rubens per la Confraria dels Arcabucers. Aquest oli, és una obra de tema religiós que, decora una de les capelles de la Catedral d'Anvers.

El quadre representa el moment en que el cos mort de Jesucrist es davallat de la creu, per la seva mare i els seus amics.

El cos inert de Crist forma una gran diagonal que creua tota la taula des de l'angle superior dret fins al inferior esquer, mostrant tota la força i el dinamisme de l'obra. La resta de personatges només envolten la figura central.

La llum il·lumina l'element principal, el cos de Crist, que destaca de la resta de les figures.

Els elements més importants d'aquest oli són la **llum** i **els colors**, **vius**, especialment el vermell del vestit de San Joan.

Rubens pinta els vestits dels personatges amb colors freds (blaus) i càlids (vermells) donant així, més moviment a l'escena.

El Davallament de la creu és una composició oberta que transmet tot el **dramatisme** del moment, segons les idees de la Contrareforma.

El Davallament de la creu. Rubens

Rubens va pintar aquest quadre a la tornada d'Itàlia, i en ell es veu la influència del **clarobscur** de l'artista italià Caravaggio.

ACTIVITATS

1.- Busca a una enciclopèdia .

Què era el neoplatonisme i digues dos o tres característiques d'ell.

.....

.....

.....

.....

.....

2.- On s'inspiren les obres d'art de tema mitològic?

3.- A què s'anomena bacanal?

4.- Quin dels tres quadres estudiats creus que té més moviment?

5.- Quin dels tres presenta és més equilibrat?

6.- Relaciona els següents mots amb els tres estils artístics

MOVIMENT	SIMETRIA	PERSPECTIVA	BELLESA
TENEBRISME	ORDRE	MITOLÒGIC	RETRAT
<u>QUATTROCENTO</u>	<u>CINQUECENTO</u>	<u>BARROC</u>	

7.- En grups de dos o tres alumnes.

Busqueu en un llibre de mitologia qui era Venus?

Quins eren els seus pares?

On va néixer?

Quina va ser la seva història?

8.- Quin moment de la vida de Crist plasma l'obra de Rubens, El Davallament de la creu?

Busqueu i anomenau una obra de Rubens de tema mitològic i un retrat.

9.- En quines obres hi ha més color, en les del Renaixement o les del Barroc?

10.- Aquesta obra es titula La Mort de la Verge de Caravaggio. Creieu què és una pintura del Renaixement o del Barroc? Raoneu la resposta

2.5.4 EL RETRAT

Retratar és reproduir la imatge d'una persona en una pintura o en una escultura. La paraula **retrat** és d'origen llatí i vol dir “treure fora” (sacar fuera), es a dir, recuperar la imatge.

El desig de posseir la reproducció de la pròpia imatge i deixar-la als descendents per tal de poder perllongar la presència a la terra, ha sigut una necessitat des de fa molts segles per moltes persones. Aquest desig era especialment important pels reis i nobles que es feien retratar pels millors artistes de les seves èpoques.

El **retrat és un gènere pictòric** que van crear els romans i ho van representar, sobretot, en l'escultura.

A la Edat Mitjana, el retrat gairebé desapareix en el Romànic i torna a començar a finals del Gòtic on els clients demanaven als pintors que **reflectís el seu status social**, més que plasmar la seva individualitat humana.

D'aquest període tenim alguns exemples en quadres de temàtica religiosa, on es representen retrats individuals dels clients - habitualment nobles – que apareixen com a “**donants**” o “**orants**” i que són la introducció a la necessitat del retrat.

Verge dels Consellers. Lluís Dalmau

A partir del segle XV, al **Renaixement italià**, el canvi de mentalitat (creuen que l'home com a individu és el motor de la cultura i del progrés) es plasma en altre manera de concebre aquest gènere pictòric. Els clients demanen ser retratats de forma individual i amb semblança.

En un primer moment hi haurà una tendència a fer **retrats de perfil**, també coneguts com a “**numismàtics**” perquè recorden els que apareixen en les monedes i fan referència a l'Antiguitat clàssica. Aquest tipus de retrat, malgrat que eren poc naturals, plasmaven perfectament les característiques físiques i psicològiques.

Poc a poc les figures es representaran de tres quarts, més naturals, i amb un paisatge de fons. En el retrat és molt important el dibuix i el tractament de la llum.

Battista Sforza esposa de Federico de Montefeltro. Piero della Francesca

El retrat continuarà sent un gènere molt habitual fins l'inici del segle XX , on la fotografia reemplaça el retrat pintat i aquest només s'utilitzaran per retrats de tipus oficial.

Els retrats poques vegades es fan al *natural*, es a dir, que el personatge retratat posi davant l'artista. Habitualment, el que feien els artistes era prendre apunts, fent un dibuix o esbós i després passar-ho a la tela. Els retrats es faran amb la tècnica de l'oli, que permet modificacions.

El retrat ha de tenir un equilibri entre la realitat, i les petites correccions –idealització –que fan dels trets personals dels retratats els pintors, per tal de millorar el resultat final.

QUATTROCENTO

RETRAT DE FEDERICO DE MONTEFELTRO. Piero della Francesca (1472) Galeria degli Uffizzi. Florència.

Federico de Montefeltro era duc d'Urbino, un territori petit però de gran importància estratègica, que ell va convertir en un centre d'art, de cultura i de ciència, on arriben diferents artistes i pensadors. Amb les seves obres i els seus coneixements volien fer d'Urbino una "ciutat ideal".

Un dels artistes més importants que treballarà a la cort de Federico Montefeltro serà Piero della Francesca, pintor, teòric i matemàtic. Ell realitzarà el retrat del Duc.

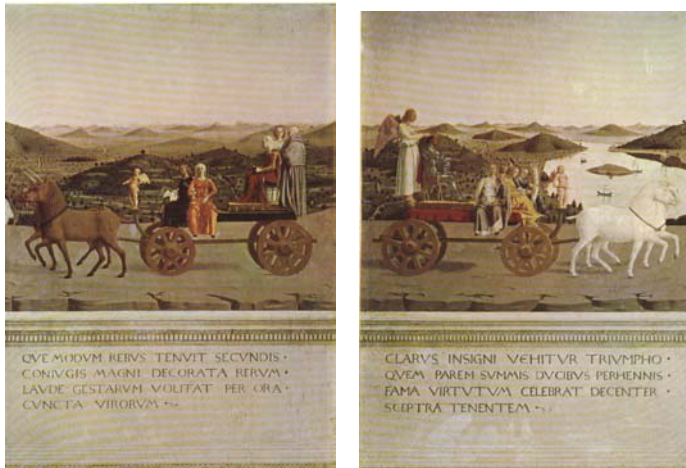
Piero della Francesca pintarà a Federico de perfil per dos motius: primer, perquè era el gust de l'època, al Renaixement era molt habitual el **retrat** anomenat **numismàtic**. El segon motiu i més important, era que el Duc d'Urbino tenia part del rostre desfigurat - era borni i una part del seu nas estava amputat – això, va obligar a l'artista a retratar-lo de perfil.

Retrat de Federico de Montefeltro.

El rostre de Federico, destaca en primer pla, amb els seus trets personals més característics. És un **retrat individual**, on el vestit i el barret de color vermell donen més força al personatge. El seu coll apareix a la mateixa altura de l'horitzó, això, el fa semblar com retallat sobre el fons que representa els seus territoris, i que mostren el seu poder. El fons del quadre representa perfectament la perspectiva.

Aquest retrat forma part del **Díptic** dels Senyors d'Urbino. En el anvers estan representats Federico Montefeltro i la seva dona Battista Sforza; el seu matrimoni va unir dues famílies italianes molt poderoses i influents.

En el revers apareixen dues obres quasi simètriques, de caire més mitològic, on es representen els triomfs dels Ducs. Federico i Battista apareixen cadascun assegut en un carro acompanyats de figures mitològiques.

El **retrat** de Federico de Montefeltro pintat per Piero della Francesca, representa el veritable príncep de l'humanisme italià perquè en la seva persona es conjuguen les lletres i les armes.

CINQUECENTO

LA GIOCONDA. Leonardo da Vinci. (vers el 1503) Museu del Louvre. Paris.
(oli sobre taula)

La **Gioconda** o **Monna Lisa** és el retrat més conegut i emblemàtic de la història de l'art. Va ser pintat per Leonardo da Vinci, genial artista italià arquetipus de l'humanista.

Leonardo era pintor, escultor, arquitecte, músic, matemàtic, científic, enginyer, inventor escriptor, tenia una veu preciosa i una gran bellesa física. Va fer una gran quantitat de dibuixos sobre els seus estudis de biologia, anatomia, aeronàutica.

Potser era el talent més important del Renaixement. Va treballar per Ludovic el Moro, per César Borgia, el papa Lleó X, la família Medici i el rei de França Francisco I.

Aquest retrat representa a la **Monna Lisa**, o **Madonna Lisa Gherardini** la dona de Francesco Giocondo, un ric florentí, que va fer l'encàrrec a Leonardo.

La **Gioconda** , està representada de tres quarts i apareix asseguda en actitud molt serena amb les seves delicades mans una a sobre de l'altre. És una composició totalment equilibrada.

El seu característic somriure i la mirada li donen el caràcter **enigmàtic**, que la ha fet famosa. Els contorns del rostre es dilueixen en una suau gradació lumínica que defineix la tècnica de l'**sfumato**. És un retrat on les llums i les ombres permeten captar, a més de la aparença de la dona, la seva psicologia.

El fons del retrat és un paisatge on apareixen llacs i muntanyes, de formes imprecises. Plasma una atmosfera amb una mena de boira que filtra

les llums i li dona unes suaus tonalitats cromàtiques. No és un paisatge real , si no fantàstic. Està realitzat des de un **punt de vista alt**.

La Gioconda. Leonardo da Vinci

La Gioconda és un quadre on predomina el dibuix. Té petites dimensions (77 x 53 cm) i està pintat a l'**oli sobre taula**. Es conserva en el Museu del Louvre, a París, protegit amb vidres antibales.

Leonardo considerava la pintura l'art més important. Defensava que era una activitat intel·lectual, per això volia que els pintors fossin considerats artistes i no simples artesans.

La Gioconda és l'obra mestra del genial Leonardo da Vinci, des de fa cinc segles la seva encisadora mirada contempla als seus "admiradors". Es diu que és el retrat perfecte i que només li falta parlar.

BARROC

AUTORRETRAT AMB PALETA I PINZELLS. Rembrandt. (vers 1665). Kenwood House. Londres (oli sobre llenç)

La pintura holandesa destaca dins de l'àrea protestant europea. A Holanda el poder de la república el tenia la burgesia que era la principal client dels pintors, a diferència que en Itàlia on el principal client era l'Església.

Els artistes havien de competir, per aconseguir clients, dins d'un mercat no gaire extens. Aquest fet va estimular als tallers dels pintors, que van aconseguir una extraordinària qualitat en les seves obres.

El calvinisme marcarà l'art holandès, ja que rebutja l'ostentació i afavoreix l'austeritat de costums. Els burgesos encarregaran obres de petites dimensions, per decorar les seves cases.

Els temes més habituals eren els retrats, les natures mortes, els paisatges o les escenes de la vida quotidiana.

Rembrandt és el pintor més important de l'escola barroca holandesa. Va ser un artista independent, que li agradava experimentar en pintura. A més de pintor, era un excel·lent gravador. Al llarg de la seva vida va treballar incansablement, i va realitzar tot tipus de temes i gèneres.

Admirador del **tenebrisme** de Caravaggio, crearà el seu propi estil amb obres que mostren les característiques tonalitats càlides i daurades.

Rembrandt va realitzar una gran quantitat de pintures de tot tipus de temes i més de 100 autoretrats. Va ser un artista amb molta fama i prosperitat, però, després de pintar la **Ronda de nit** va perdre la seva clientela, va morir en la més absoluta soledat i pobresa.

L'**Autoretrat amb paleta i pinzells** és una pintura a l'oli, que mostra una de les imatges més poderoses dels últims anys de Rembrandt. Apareix dempeus, amb la roba de treball i amb la paleta i els pinzells a la mà esquerra, i mirant l'espectador des de el seu lloc de treball, l'estudi.

És un autoretrat inacabat , ja que el turbant de color blanc que porta al cap sembla sense terminar, i tan les mans com la paleta només estan esbossats.

Una de les característiques d'aquest llenç és el tenebrisme, el joc de llums i d'ombres que donen força a la figura i ressalten especialment el rostre seriós de Rembrandt.

La llum, que prové de la part superior esquerra, il·lumina només una zona del quadre on apareix, el rostre seriós del pintor, i els seus instruments de treball - la paleta i els pinzells - . El contrastos de llum i color , i els contorns desdibuixats atorguen al quadre una especial atmosfera.

Autoretrat amb paleta i pinzells. Rembrandt

L'autoretrat de Rembrandt plasma a més de la seva imatge, la seva dignitat. És un llenç que expressa intimitat d'un artista en uns moments difícils de la seva vida personal i de la seva carrera artística. Rembrandt és conegut com el pintor de la llum.

ACTIVITATS

1.- Què és un retrat numismàtic?

.....

.....

.....

2.- Qui era el principal client del artistes holandesos?

.....

.....

.....

3.- En grups de dos o tres alumnes , busqueu en una enciclopèdia o en un llibre de Història de l'Art, el retrat de Baltasar de Castiglione realitzat per Rafael.

Qui va ser Baltasar de Castiglione?

.....

.....

.....

Quina famosa obra va escriure?

.....

.

A quina ciutat italiana feia referència?

.....

4.- Busqueu dos retrats més. Poden ser o de Piero della Francesca, de Leonardo o de Rembrandt i documenteu- los.

Títol.....

Autor.....

Any de la seva realització.....

.Museu on es troba.....

Títol.....

Autor.....

Any de la seva realització.....

.Museu on es troba.....

5.- Quina és la diferència entre retrat i autoretrat?

.....

.....

.....

.....

.....

6.- Imagineu que sou crítics d'art. Quins elements destacaríeu de cada obra estudiada: el tema, el color, la llum, la perspectiva, la composició, el dibuix

A) la Gioconda de Leonardo Da Vinci

.....

.....

B) el retrat de Federico de Montefeltro de Piero della Francesca

.....

.....

C) l'autoretrat de Rembrandt.

.....

.....

7.- Artemisia Gentileschi va ser una extraordinària pintora italiana, amb una vida independent, cosa rara en una dona d'aquell temps. Era filla del pintor Orazio Gentileschi.

Observeu la imatge, marqueu la temàtica que considereu adequada.

- Es un autoretrat ☐
- Un quadre històric ☐
- Una obra mitològica ☐

Quins colors predominen, els càlids o els freds?.

.....

.....

.....

8.- Quantes pintores o escultores coneixeu. Anomeneu- les:

.....

.....

.....

9.- Aquest quadre representa al pintor Jean - Antoine Watteau, va ser creat per l'artista veneciana Rosalba Carriera, una gran retratista que va treballar per l'aristocràcia i va tenir molt èxit. Creieu que aquesta artista era una bona pintora? Raoneu la resposta

.....

.....

.....

.....

.....

Ompliu la següent fitxa.

TÍTOL.....

AUTOR/A.....

ANY.....

GÈNERE.....

MUSEU.....

10.- Observa el retrat del Papa Innocenci X pintat per Velázquez. Creus que és un retrat psicològic, es a dir, que plasma la personalitat del Papa. Raona la resposta.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

AVALUACIÓ

1.- Rubens va pintar l'obra titulada "Davallament de la creu". Què ens mostra aquest quadre?:

- ☐ un retrat
- ☐ una obra bíblica
- ☐ una obra mitològica

A què fa referència?

2.- Assenyala quina o quines d'aquestes característiques hi veus plasmades en "La Creació" de Miquel Àngel:

- ☐ Força
- ☐ Corporeïtat de les figures
- ☐ Simetria

3.- Podries explicar la diferència entre retrat i autoretrat?

4.- Per què creus que Piero della Francesca va pintar Federico de Montefeltro de perfil?

5.- En l'obra de Perugino "Crist lliurant les claus a Sant Pere" explica:

- a) On es veu la simetria?
- b) Com es plasma la perspectiva?
- c) Quins elements mostren el gust pel món clàssic?

6.- "La Bacanal" de Tizià és un quadre de temàtica:

- ☐ mitològica.
- ☐ religiosa.
- ☐ històrica.

Què narra aquest llenç?

7.- En l'obra "Las Meninas", per què creus que Velázquez s'autoretrata amb la família reial?

8.- Quina d'aquestes característiques destacades en l'obra de Sandro Botticelli "El Naixement de Venus"

- ☐ la bellesa
- ☐ el color
- ☐ la perspectiva

9.- Fes un breu comentari de l'obra mestra de Leonardo Da Vinci , "La Gioconda".

10.- Explica les principals característiques de l'obra de Rembrandt "Autoretrat t amb paleta i pinzells"

2.5.5 L'ESCULTURA

Al **Renaixement** l'escultura és equilibrada i tindrà un marcat **naturalisme**, els artistes busquen la semblança amb la realitat.

Hi ha un gran **interès per la figura humana**, que de vegades plasmen nua, fent **referència a l'època clàssica**. Els escultors estudien l'anatomia per plasmar amb la major fidelitat el cos humà.

L'escultura ja no decora edificis, com a l'Edat Mitjana, si no que té interès per si sola, es valora la seva bellesa i el seu realisme. Els materials més habituals seran el **marbre** i el **bronze**.

Els artistes busquen la major **perfecció tècnica** en les seues obres, tan en les de tema religiós o profà. L'escultor més important del Renaixement va ser **Miquel Àngel**.

Al **Barroc** l'escultura és **oberta**, amb molta **expressivitat** i amb efectes de **clarobscur**. Ha perdut la independència que tenia al Renaixement, i torna a vincular-se amb l'arquitectura, també apareix decorant places i jardins.

Tècnicament l'escultura barroca és perfecta, les figures representen el **moviment** o capten l'**instant de l'acció**. Els materials més utilitzats són el **marbre** i el **bronze**. L'escultor més destacat **Gian Lorenzo Bernini**.

QUATROCENTO

DAVID AMB EL CAP DE GOLIAT . Donatello. (1430) Museu Bargello. Florència.

(bronze, 1.59 m d'altura)

Aquesta obra va ser encarregada per Cosme el Vell, a Donatello, destacat escultor del Quattrocento i gran coneixedor de l'antiguitat clàssica.

El tema de la lluita de David contra Goliat, va ser utilitzat pels escultors del Renaixement i del Barroc.

David és l'heroi bíblic que, utilitzant l'habilitat i la raó, esdevé rei dels jueus en vèncer el gegant Goliat, encarnació del poble filisteu enemic de la seva pàtria.

El David amb el cap de Goliat és una **escultura exempta**, realitzada en **bronze**. Representa un adolescent nu, calçat amb botes i amb barret típic del camperol de la Toscana. És el primer nu, des de l'època clàssica.

Donatello plasma en aquesta obra els seus coneixements d'anatomia humana, no imita un model, si no que el crea.

La suau ondulació dels malucs i la puresa del seu rostre adolescent marcat per una sensual cabellera omple aquesta obra d'optimisme i amor per la vida. La corba del seu cos recorda les obres realitzades per l'escultor grec, Praxíteles. És una imatge dolça, sensual i ambigua.

És una figura per veure des de un únic punt de vista, com totes les del Renaixement, però, que mostra una gran perfecció tècnica.

El **David** és l'emblema de la república florentina que triomfa sobre els seus enemics. També simbolitza el nou heroi individual que amb la seva virtut és capaç de vèncer un poderós enemic. **David amb al cap de Goliat** és una obra clarament humanista

David. Donatello

CINQUECENTO

DAVID. Miquel Àngel. (1503) Galleria dell'Accademia. Florència. (marbre, 4.34 metres d'alçada amb el pedestal)

Als 26 anys Miquel Àngel rep l'encàrrec de la República de Florència d'esculpir el **David**.

L'artista crea una colossal estàtua de marbre, que representa la **perfecció del cos humà** i l'**ideal de bellesa**. David és un jove enèrgic, vigorós que apareix nu, com els atletes grecs.

La seva intensa i **penetrant mirada**, busca a l'enemic Goliat i dona una gran **expressivitat al seu rostre**, que mostra la còlera d'un jove disposat a l'acció per aconseguir la llibertat.

Aquest David manca de la sensualitat, i dolçor de l'obra de Donatello, però plasma la bellesa, l'arrogància i la tensió. És una figura exempta estàtica a la vegada que poderosa.

La figura mostra l'equilibri entre la raó i la força del nou govern de la República de Florència.

David. Miquel Àngel

L'estàtua del David és la més coneguda de Miquel Àngel, és va situar a la Piazza della Signoria com a símbol de la República florentina. Al 1910, per tal de preservar la seva conservació es portà a l'Acadèmia i en el seu lloc original es va posar una còpia.

Juntament amb Leonardo da Vinci, Miquel Àngel va ser un dels majors creadors d'art. Va aconseguir superar als clàssics i va tenir molta influència en els artistes posteriors.

DAVID. G.L. Bernini (1623) Galeria Borghese. Roma. (Marbre, 1.70 m alçada)

Aquesta escultura de David és totalment diferent a les creades per Donatello i Miquel Àngel. Bernini capta **l'instant de l'acció**, quan David, el jove pastor jueu, llença la pedra contra el gegant Goliat.

És un moment de molta tensió carregat de **dinamisme i moviment**, que fa d'aquesta imatge una obra oberta.

Bernini va esculpir l'estàtua en marbre, plasman amb gran **realisme** tots els detalls :la roba, el cos de David i especialment, l' **expressió** del seu rostre, amb els llavis corrugats.

David. Bernini

Aquesta figura recull moltes de les característiques de l'escultura barroca: és **asimètrica**, té una **postura forçada** i ens implica en l'acció. Sembla que per David, nosaltres som Goliat, la seva amenaçadora mirada i el seu gest ens fan que hi hagi una especial relació entre l'obra i l'espectador.

Aquesta obra va ser encarregada pel cardenal Escipione Borghese a Bernini, quan l'artista tenia 25 anys.

L'escultura barroca neix a Itàlia i el seu escultor més destacat serà **Gian Lorenzo Bernini**. Va ser un artista polifacètic, la seva vocació era l'escultura, però també va crear obres d'arquitectura, pintura i va escriure música

Bernini realitzà tot tipus d'escultures: retrats, monuments funeraris, escultures exemptes, i monuments urbanístics, com algunes fonts de Roma.

El material que utilitza per les seves obres és el **marbre**, que treballa de manera quasi perfecta, i dota de **moviment i dinamisme**. També utilitza el bronze.

Va crear algunes obres mitològiques, però la majoria de la seva producció serà de **tema religiós**, ja que el seu principal client era el Papa.

ACTIVITATS

En grups de dos o tres alumnes realitzeu el següents exercicis

1.- Observeu les tres figures de David.

Digueu quina us sembla més tancada i continguda. Quina representaria l'ideal de la bellesa i quina és la més oberta i dinàmica.

David (Donatello)

.....

David (Miquel Àngel)

.....

David (Bernini)

.....

2.- Sabríeu dir per què a l'Edat Mitjana no es feien nus ni femenins ni masculins?

.....

.....

.....

3.- Llegiu aquest text:

“ Durant quatre dies, el gegant de marbre va recorre el camí que separava el taller del mestre de la Plaça de la Signoria. Quaranta homes tiraven d'ell, per els carrerons, i l'escena es vincula, plàsticament, amb d'altres, molt antigues, com la del cavall de Troia. Feien rodar la dreçada escultura sobre bigues engreixades i fent servir un sistema de políftjes i contrapesos que aguantava al colós, com una admirable màquina bèl·lica....Avançava poc a poc, entre la multitud florentina que deixava el seu treballa quotidià per discutir la qualitat del nou arribat. Tothom opinava, perquè a Florència l'art era un tema de debat popular, com els preus del mercat i la política de la comuna. (...)

David no era un petit pastor; era un gegant. Al vèncer a Goliat, havia crescut i s'havia transformat en ell davant la por dels filisteus. Això era el premi a la seva audàcia...

Bomarzo. M.Mujica Láinez. Editorial Planeta, Barcelona 1975, pp 57.

Podríeu dir què està explicant?

.....

.....

.....

.....

A quina ciutat situeu l'escena?

.....

Feu un breu comentari sobre el text

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

4.- Busqueu a l'enciclopèdia.

Qui va ser David?

.....
.....
.....

D'on va ser rei?

.....
.....
.....

Quina va ser la capital del seu regne?

.....

.....

5.- Observa aquesta escultura, va ser esculpida per Bernini i encarregada per el Cardenal Escipione Borghese, representa a Apolo i Dafne en l' instant que el déu toca a la jove i aquesta es converteix en lorer, per escapar-se d'ell.

Marca les caselles que consideris més adients per aquesta obra:

☐ moviment	☐ repòs	☐ tema religiós
☐ tema mitològic	☐ acció	
☐ instantaneïtat	☐ metamorfosi	
☐ dramatisme	☐ desesperació	

6.- Quina de les tres escultures estudiades us sembla més expressiva? Raoneu la resposta.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

7.- Quins materials són els més utilitzats en l'escultura del Renaixement?

.....

.....

.....

8.- Poseu tres adjectius al David de Bernini

- 1).....
- 2).....
- 3).....

9.- Ompliu la següent fitxa sobre el David de Miquel Àngel

FITXA

Nom de l'obra.....

Lloc on es troba.....

Data de la seva realització.....

Material utilitzat

Nom de l'artista que la va crear.....

Estil artístic al que pertany.....

Client.....

Breu comentari explicant alguna de les seves característiques

.....

.....

.....

10.- Aquestes dues estàtues van ser creades per Miquel Àngel, estan basades en el mateix tema: La Pietat. Ambdues representen a la Mare de Déu i a Jesucrist mort. La A la va esculpir en la seva joventut, la B “La Pietà Rondanini” va ser l'última obra que va fer abans de morir, i que va deixar inacabada.

Quina us sembla més expressiva, la A o la B?

Digueu quines diferències veieu en elles.

A

B

AVALUACIÓ

1.- Identifica aquesta imatge. Sabries dir que va ser el seu autor?

2.- Anomena tres característiques que puguis veure en la imatge anterior?

3.- Quin són els materials més utilitzats en l'escultura del Renaixement i del Barroc?

4.- Identifica aquesta imatge. Sabries dir qui la va realitzar?

5.- En aquesta escultura, a qui representa David?

6.- Identifica aquesta imatge i digues qui va ser el seu escultor.

7.- Què simbolitzava la imatge anterior?

8.- Quina de les dues escultures que hi veus és més oberta? La de Donatello o la de Bernini.

9.- Quina de les tres escultures que veus representa l'ideal de bellesa masculina?

10.- Diques quina de les tres estàtues és més dinàmica? La de Donatello, la de Miquel Àngel o la de Bernini.

AVALUACIÓ FINAL

1.- Quines escultures presenten més moviment?

- ☐ les del Quattrocento
- ☐ les del Cinquecento
- ☐ les del Barroc

2.- Brunelleschi era?

- ☐ un pintor Barroc
- ☐ un escultor del Renaixement
- ☐ un arquitecte del Quattrocento

3.- Sabries dir quina tècnica pictòrica inventa Leonardo da Vinci?

- ☐ clarobscur
- ☐ sfumato

- ☐ perspectiva

4.- Què és un autoretrat?

- ☐ el retrat d'un noble
- ☐ el retrat d'un rei
- ☐ el retrat d'un artista que es pinta a si mateix.

5.- Qui és l'autor de la Bacanal?

- ☐ Tizià
- ☐ Rubens
- ☐ Rembrandt

6.- El retrat individual apareix com un gènere pictòric independent?

- ☐ al Quattrocento
- ☐ al Cinquecento
- ☐ al Barroc

7.- Botticelli era ?

- ☐ un pintor del Quattrocento
- ☐ un pintor del Cinquecento
- ☐ un escultor del Quattrocento

8.- La Gioconda la va pintar?

- ☐ Miquel Àngel
- ☐ Leonardo da Vinci
- ☐ Piero della Francesca

9.- L'obra més emblemàtica de Velázquez és?

- ☐ Las Meninas

Els nous camins de l'Art

- ☐ Les Filadores
- ☐ La Venus del mirall

10.- Qui va pintar la volta de la Capella Sixtina?

- ☐ Miquel Àngel
- ☐ Perugino
- ☐ Botticelli

ART CONTEMPORANI

Segles XIX i XX

INDEX

1. INTRODUCCIÓ

1.4 Destinataris.....	74
1.5 Avaluació inicial.....	75
1.6 Context històrico-artístic.....	77

2. COS DEL TREBALL

2.1 Objectius didàctics.....	78
2.2 Objectius finals.....	79
2.3 Metodologia.....	79
2.4 Temporització.....	81
2.5 Temes.....	83

2.5.1 Tempesta i calma.....	85
-----------------------------	----

Paulina Bonaparte: A. Cànova

Els Afussellaments de la Moncloa: F. Goya

Neoclassicisme: El Jurament del Horaci. J.L. David.

Romanticisme: La mort de Sardanàpal. E. Delacroix.

Realisme: Les espigolaires. J. F. Millet

2.5.2	La impressió de l'instant.....	97
	Impressió, sol ixent. C. Monet	
	Le moulin de la Galette. P. A. Renoir	
	La repetició de la dansa. E. Degas	
2.5.3	La renovació de l'art.....	104
	Pits amb flors roges. Paul Gauguin	
	Autoretrat. Vincent Van Gogh	
	Jugadors de cartes. Paul Cézanne	
2.5.4	Cap a una nova arquitectura.....	111
	Neoclàssicisme: La Madeleine	
	Arquitectura del ferro: La torre Eiffel	
	Modernisme: La façana de la Casa Batlló	
2.5.5	La recerca d'una nova expressivitat.....	122
	El crit. E. Munch	
	Fauvisme:Retrat de Madame Matisse amb una franja verda. H. Matisse	
	Cubisme: Guernica. P. Picasso	
	Expressionisme abstracte: Ritme de tardor (nº 30) J. Pollock	
	Nova figuració: Estudi per a retrat. F. Bacon	
	Escultura abstracta: Les pintes del vent. E. Chillida	
2.5.6	Una nova relació amb la realitat.....	131
	Surrealisme: La persistència de la memòria. S. Dalí	
	Surrealisme: El carnaval de l'Arlequí. J. Miró	
	Escultura: City Square. A. Giacometti	
	Pop Art: Marilyn Monroe. A. Warhol	
	Land Art: Spiral Jetty. R. Smithson	
2.5.7	La desmaterialització de l'art.....	141
	Escultura: Ocell a l'espai. C. Brancusi	
	Cubisme: Dona amb mandolina. G. Braque	
	Neoplasticisme: Composició en vermell, groc i blau. P. Mondrian	

Minimal Art: Variacions tripartides sobre tres tipus diferents de cubs. S. LeWitt

2.5.8 La nova arquitectura.....149

Escola de Chicago: Auditori de Chicago. L. Sullivan

Arquitectura racionalista: Pavelló alemany. Mies van der Rohe

Arquitectura racionalista: Ville Savoie. Le Corbusier

Arquitectura racionalista: Seagram Building. Mies van der Rohe

Arquitectura orgànica: Casa de la cascada. F. Ll. Wright

Arquitectura neoexpressionista: Òpera de Sidney. J. Utzon

Deconstructivisme: Museu Guggenheim de Bilbao. F. Gehry

Higt Tech: Edifici del Banc de Hong Kong i Shangai. N. Foster.

3. AVALUACIÓ.....162

4. VOCABULARI.....165

5. BIBLIOGRAFIA.....167

1. INTRODUCCIÓ

1.3 DESTINATARIS

Com ja hem dit al començament del primer bloc ***Els nous camins de l'Art*** és la tercera i última de les carpetes que presentem en el projecte didàctic “**Estratègies educatives per a l'aprenentatge d'Història de l'Art a l'E.S.O**”.

Està destinada als/les alumnes de quart curs de l'E.S.O i pretén aprofundir més en el coneixement de la matèria de la Història de l'Art com una disciplina d'aprenentatge assequible als/ les alumnes.

Hem procurat adaptar els materials didàctics d'art als temes d'història de l'actual currículum de quart d'E.S.O : des del Renaixement fins als nostres dies.

Com també fem explicat al començament d'aquesta carpeta, atesa l'amplitud del període a estudiar, els materials didàctics s'han dividit en dos blocs, per fer-la més manejable i facilitar la seva comprensió.

El primer bloc, ja explicat, estudia l'Art Modern des del Renaixement al Barroc.

El segon bloc, que ara desenvoluparem, tracta de l'art dels segles XIX i XX.

Del segle XXI no apareix cap obra, ja que encara és massa aviat per explicar estils diferents dels que s'estudien el segle XX.

Volem que els temes presentats i els materials elaborats permetin als alumnes iniciar-se en el coneixement de l'Art Contemporani.

Els/les alumnes podran començar a diferenciar l'arquitectura, l'escultura i la pintura dels estils artístics dels segles XIX i XX, a la vegada que se'ls apropa a la gran evolució i revolució que s'ha produït en el món de l'art occidental.

Amb la carpeta ***Els nous camins de l'Art*** volem que els/les alumnes vegin que l'Art Contemporani i el seu llenguatge específic, pot ser assequible per a ells.

Considerem que tothom té sensibilitat per poder admirar l'obra d'art, però de vegades hem de fomentar i educar aquesta percepció, per tal de poder arribar a gaudir més d'obra artística.

L'Art forma part de la nostra història i de la nostra cultura, si el coneixem i el valorem, el sabrem respectar.

1.2 AVALUACIÓ INICIAL (Segon bloc)

1.- Podries anomenar dues obres realitzades per Gaudí a Barcelona?

.....

.....

2.- A quin estil artístic pertany aquest arquitecte?

.....

3.- Sabries ordenar cronològicament per segles els següents artistes? Goya, Van Gogh, Picasso, Dalí i Andy Warhol.

.....

.....

4.- *Un dia una senyora que visitava el pintor Matisse al seu estudi va fer el comentari següent: "Estic convençuda que el braç d'aquesta dona és massa llarg" Matisse, amb cortesia, va contestar: "Senyora, vostè està equivocada. Això no és dona, això és un quadre"*

Explica que vol dir Matisse amb aquesta frase.

.....

.....

.....

.

5.- A quina ciutat espanyola es troba el Museu Guggenheim?

.....

6.- Saps qui va ser l'autor del Guernica?

.....

7.- Sabries dir el nom d'algun/a artista (pintor/a o escultor/a) del segle XX?.

.....

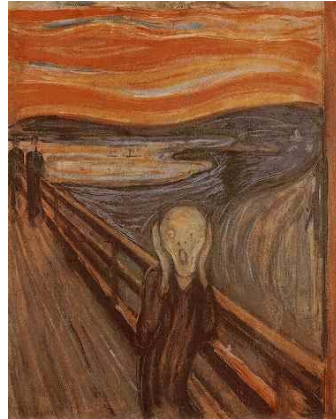
.....

.....

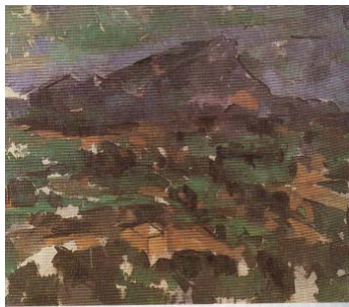

8.- Pots identificar aquesta obra?

9.-Sabries dir el títol d'aquesta obra realitzada pel pintor noruec E. Munch?

10.- D'aquestes dues obres quina creus que és de Miró?

A

B

1.3 CONTEXT HISTÒRIC-ARTÍSTIC

A partir del segle XIX la nova societat industrialitzada serà cada vegada més dinàmica. En el camp artístic es manifestarà amb l'aparició de múltiples estils en un període curt de temps. A diferència d'èpoques anteriors on un estil perdurava durant molts anys - romànic, gòtic -, des de la segona meitat del segle XIX i posteriorment el XX els moviments artístics seran breus i els artistes volen cercar noves formes d'expressió.

La gran revolució artística produïda en els segles XIX i XX ens mostren un nou art, **innovador** – el tractament de la llum a l'impressionisme –; **trencador**, especialment després de la Segona Guerra Mundial i, fins i tot **provocador** des dels anys 60 – Happening, Instal·lacions –.

En aquest segon bloc, **Els nous camins de l'Art** els/les alumnes coneixeran moltes de les primeres i segones avantguardes artístiques que ens ofereixen tot un ventall de noves possibilitats en el món de les arts plàstiques. Veuran els **nous materials** utilitzats pels pintors i escultors . També s'aproparan a la nova arquitectura, moltes vegades dissenyada per ordinador, que podrà donar formes increïbles als edificis.

El **Segle XIX** començarà amb el **neoclassicisme**, estil amb el qual s'identifica la nova classe dirigent. Després apareixen els corrents **romàntics** vinculats amb la burgesia més progressista . El **realisme** ens presentarà un art que plasma els greus problemes socials. A l'últim terç del segle els **impressionistes** busquen noves formes de representació de la realitat. Finalment els postimpressionistes obren els nous camins de l'art que ens portaran al segle XX.

La llibertat creadora dels artistes del segle XIX ens presenten **nous conceptes estètics**. Cerquen noves formes d'expressió artística en un món caracteritzat pels avenços tècnics i científics i pel fracàs dels ideals que apareixen després de la Revolució Francesa. Ells volien construir una societat més justa mitjançant l'art.

En el **Segle XX** molts dels avenços tècnics es posen al servei de la destrucció de la humanitat en la Primera Guerra Mundial (1914-1918) i la Segona Guerra Mundial (1939-1945). L'explosió de les bombes atòmiques d'Hiroshima i Nagasaki mostren l'horror i l'angoixa de l'individu d'aquest segle.

L'art ja no pot limitar-se a plasmar allò que veu, si no que ha d'expressar els sentiments de l'artista. Fauvisme, cubisme, expressionisme, abstracció, surrealisme són les noves formes de creació pictòrica.

Ja no hi ha normes ni regles per a pintar ni per esculpir. Els escultors utilitzaran per treballar els materials tradicionals : pedra, bronze i els nous materials industrials: niló, plàstic.

El creixement de les ciutats obliga als arquitectes a crear edificis més funcionals per allotjar la població. Nous materials com el formigó armat, acer i vidre permeten espectaculars dissenys constructius.

L'arquitectura per una banda busca formes i volums simples: racionalisme. Per l'altre apareixen l'arquitectura orgànica, integrada a la naturalesa, o formes més sorprenents com l'arquitectura neoexpressionista o Higt Tech.

2. COS DE TREBALL

2.1 OBJECTIUS DIDÀCTICS

1. Identificar les obres més significatives de l'Art Contemporani.
2. Utilitzar el vocabulari bàsic de l'arquitectura, l'escultura i la pintura de l'Art Contemporani.
3. Explicar breument alguna de les imatges presentades o bé projectades en diapositives.
4. Potenciar el treball en grup desvetllant la responsabilitat que implica el treball cooperatiu.
5. Elaborar breus resums d'estils, obres o temes, de forma individual o col·lectiva.

2.2 OBJECTIUS FINALS

1. Educar l'alumne/a en la multiculturalitat, mostrant la diversitat del món reflectida a l'univers artístic i les influències que existeixen entre els diversos pobles.
2. Apropar l'alumnat al món de l'art a partir de la lectura d'un seguit d'obres significatives dels segles XIX i XX.
3. Establir dinàmiques interdisciplinàries entre la Història de l'Art i les altres matèries curriculars, com ara català, castellà, filosofia...
4. Navegar per Internet utilitzant aquesta aplicació informàtica com a eina didàctica per a la Història de l'Art
5. Gaudir i valorar el patrimoni artístic, tot contribuint a la seva conservació.

2.3 METODOLOGIA

El segon bloc de la carpeta **Els nous camins de l'art** presenta dos apartats: l'Art del segle XIX i l'Art del segle XX. Cada un d'ells s'ha dividit en quatre grans temes.

Els del segle XIX són: Tempesta i calma, La impressió de l'instant, La renovació de l'art i Cap a una nova arquitectura.

El segle XX s'ha dividit en: La Recerca d'una nova expressivitat, Una nova relació amb la realitat, La desmaterialització de l'art i La nova arquitectura.

Tempesta i calma: Mostra la inquietud i el turment de l'esperit modern. Abasta obres des del **Neoclassicisme**, estil inspirat en cànons de l'antiguitat. El **Romanticisme**, enfronta l'ésser humà amb el que és sublim; els esdeveniments històrics i la naturalesa seran el reflex de les seves emocions. El **Realisme** plasma els problemes socials de les classes treballadores sorgits de la nova societat industrial.

La impressió de l'instant: endinsa els alumnes en el món de la **llum** i el **color**, vista de forma subjectiva. Llum que permet experimentar en les tècniques pictòriques i trencar amb el passat. Llum que ho envolta tot en els quadres impressionistes. Els impressionistes protagonitzen la primera ruptura estètica.

La renovació de l'art: Presenta els avanços pictòrics aconseguits per **Van Gogh**, **Gauguin** i **Cézanne**, artistes postimpressionistes, molt diferents entre si en estils, amb les seves conquestes obren el camí cap a la nova creació pictòrica del segle XX.

Cap a una nova arquitectura: Mostra tres formes diferents d'arquitectura. La **Neoclàssica** el **Modernisme** i l'**Arquitectura del ferro**. L'arquitectura neoclàssica o historicista no aporta res de nou, simplement imita estils del passat. El modernisme, era un art que integrava el treball artesanal en el procés artístic. L'arquitectura del ferro implicarà als enginyers en la construcció de nous edificis, destinats a les necessitats de la societat industrial: mercats, estacions de trens.

La recerca d'una nova expressivitat: Els artistes mostren en les seves obres els seus sentiments d'angoixa, de rebuig. La pintura i l'escultura ara és creació, no imitació. Neixen en aquest moment els "ismes" : fauvisme, cubisme, abstracció que tindran una gran influència en el segle XX. Són les primeres avantguardes.

Una nova relació amb la realitat: L'art ja no plasma la realitat que ens envolta, ara la relació d'aquesta amb l'artista serà diferent. El surrealisme pinta el món del somnis i del subconscient. El Pop Art presenta un art efímer, com les imatges notícia que ens atabalen des dels mitjans de comunicació. Land Art treballa amb la naturalesa mitjançant intervencions de l'artista. És un art del qual només ens queda la imatge gràfica. L'art ja no

és estable i es pot expressar de formes diferents a les conegudes: instal·lacions, happening, empaquetatge.

La desmaterialització de l'art: Les formes no són el que semblen. Abstracció , neoplasticisme, cubisme , minimal art són corrents estètiques innovadores. La producció és molt abundant i creativa. Res és com abans en el món artístic Quin és el futur de l'art? Cap a on va l'art?

La nova arquitectura: Al segle XX el gran creixement de les ciutats obliga als arquitectes a buscar solucions per acollir una població en continua expansió. L'**Escola de la Bauhaus**, representa el triomf del **racionalisme**, construccions senzilles i funcionals. El racionalisme serà conegut com *estil internacional*, per adaptar-se a qualsevol lloc del planeta.

Com alternativa a aquest moviment arquitectònic apareix als EEUU l'arquitectura orgànica de Wright que integrada l'edifici a la naturalesa. El neoexpressionisme vol donar més plasticitat als edificis.

Al final del segle XX , el Hight tech i el deconstructivisme vinculen arquitectura i informàtica i fan de pont amb l'arquitectura del segle XXI.

A cada obra apareix una petita referència a l'**artista** que la va crear, d'aquesta manera els/les alumnes s'adonen del protagonisme que tenen alguns artistes en la societat moderna.

El/la professor/a pot utilitzar el quadern de la manera més adient al seu ritme de treball, o al seu grup – classe. Pot elegir només un tema, o fer-los tots.

Les activitats també són fàcilment adaptables a les necessitats de la classe i, als diversos nivells que puguin coincidir a l'aula: bàsic, mitjà o alt. Es poden realitzar de forma individual, en petits grups o col·lectivament. D'aquesta manera es potencia el treball cooperatiu.

La carpeta inclou diverses avaluacions: la inicial, la final i altres específiques d'arquitectura, d'escultura i pintura.

2.4 TEMPORALITZACIÓ

Com a les anteriors carpetes didàctiques, la temporalització que presentem és orientativa. Considerem que les hores que apareixen en aquesta taula serien les mínimes necessàries

per explicar i treballar aquests materials. Els/les professors/res podran adaptar-la a les seves necessitats o a les del grup - classe.

TEMES (Segon bloc) SEGLE XIX	HORES LECTIVES
Tempesta i calma	1 / 2
La impressió de l'instant	1
La renovació de l'art	1
Cap a una nova arquitectura	1 / 2
Avaluacions	1
Total	4

TEMES (Segon bloc) SEGLE XX	HORES LECTIVES
La recerca d'una nova expressivitat	1
Una nova relació amb la realitat	1

La desmaterialització de l'art	1
La nova arquitectura	1
Avaluacions	1
Total	5

2.5 TEMES

2.5.1 Tempesta i calma

2.5.2 La impressió de l'instant

2.5.3 La renovació de l'art

2.5.4 Cap a una nova arquitectura

2.5.5 La recerca d'una nova expressivitat

2.5.6 Una nova relació amb la realitat

2.5.7 La desmaterialització de l'art

2.5.8 La nova arquitectura

ART CONTEMPORANI
Segle XIX

2.5.1 TEMPESTA I CALMA

NEOCLASICISME

PAULINA BONAPARTE. Antoni Canova. (1805 – 1808) Galleria Borghese. Roma

L'art neoclàssic rebutja els estils barroc i rococó representatius de l'antic règim i encarna els valors de les noves classes dirigents sorgides després de la Revolució.

El 1808 amb l'arribada a Anglaterra dels marbres del Partenó els escultors van poder copiar fidelment els models clàssics. A començament del segle XIX, les obres de l'antiguitat tindran un enorme prestigi, per les seves qualitats estètiques i pels valors espirituals que representen.

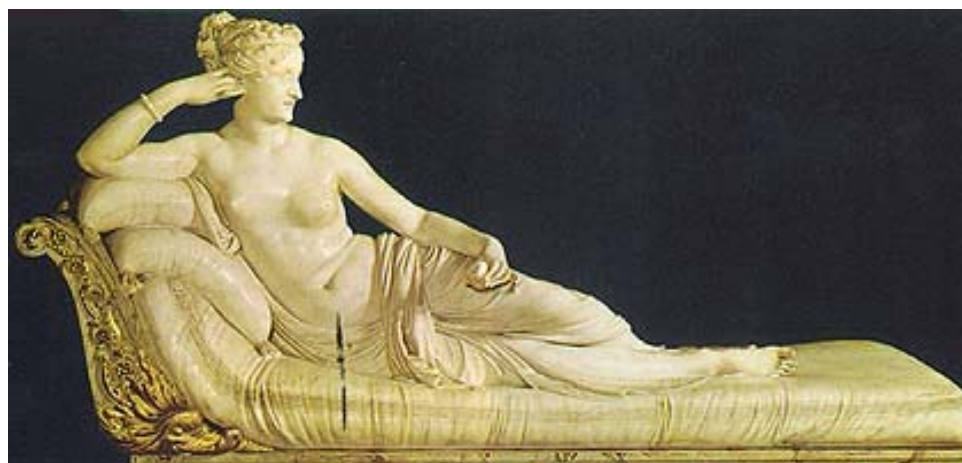
L'italià Antoni Canova va ser l'escultor de més èxit i prestigi del període neoclàssic. Va treballar pels Papes, la noblesa, la reialesa – com Caterina la Gran de Rússia – i per Napoleó. Va ser un personatge influent que ajudava els joves escultors. Les seves escultures estaran molt influïdes per l'Antiguitat, que va observar i estudiar a Roma.

Una de les seves obres més famoses és el retrat de **Paulina Bonaparte**, germana de Napoleó. Canova s'inspira per realitzar aquesta escultura en la Venus Victorious dels Medici, del segle IV a.C, que havia estat elegida a París com la perfecció de la bellesa femenina.

Esculpida en marbre, perfectament polit, la figura de Paulina apareix reclinada en un **triclini**,

amb mig cos despul·lat, i amb una poma a la mà. El fruit ens recorda el premi que Venus rebé de París en vèncer en bellesa les altres deesses. L'estàtua és una barreja de classicisme i sensualitat.

L'escultura de Paulina Bonaparte ens apropa a les obres de la Antiguitat clàssica i ens allunya de l'expressivitat i el moviment barroc.

P.Bonaparte

La germana de Napoleó estava vídua i es va tornar a casar amb el príncep italià Camillo Borghese, un dels homes més rics del moment. Paulina, famosa per la seva gran bellesa, era intel·ligent i prototip de dona moderna, per la seva independència.

GOYA

ELS AFUSELLAMENTS DEL 3 DE MAIG DE 1808. Francisco de Goya. Museu del Prado. Madrid

Francisco de Goya, nascut a Fuendetodos (Saragossa), va ser l'artista més destacat del segle XVIII. Pintor genial i dotat d'una enorme imaginació va ser trencador, innovador i precursor en el món de l'art.

Els afusellaments del 3 de maig de 1808 és una obra que ens mostra un grup de patriotes que s'enfronta a un escamot d'execució. La disposició dels fusellers i afusellats és quasi simètrica.

Els soldats napoleònics, d'esquenes i amb els rostres ocults resten en l'anonimat i actuen com a mer instrument de la màquina de guerra i de la repressió.

Els autèntics protagonistes de l'obra són els patriotes que, de cara a l'espectador, mostren diferents actituds davant d'una mort imminent; mentrestant els cadàvers dels executats jeu en a terra banyats en un mar de sang.

De tots els personatges representats destaca l'home de la camisa blanca que alça els braços amb la mirada desorbitada, **simbolitza la impotència davant la repressió i la rebel·lia interior**. La resta estan angoixats pel terror o bé resen.

Goya mostra una gran **llibertat de traç** que, unida a la intensitat del color permet plasmar els sentiments amb una **gran expressivitat**. L'escena està il·luminada per la llum d'un fanal situat en el terra que destaca les víctimes i accentua el **dramatisme** del moment.

Els afusellaments del 3 de maig de 1808. Goya

Els afusellaments del 3 de maig ens descobreix **la brutalitat de la guerra**. Malgrat que aquest quadre és una pintura històrica, les innovacions tècniques que presenta i la plasmació de les actituds heroiques del poble buscant la llibertat, el fan una obra **precursora de la pintura del Romanticisme**, i **de l'Expressionisme** per la gran càrrega emocional que es desprèn del llenç.

La Guerra de la Independència va augmentar la visió pessimista que tenia Goya d'un país socialment retardat, amb desigualtats econòmiques, amb una agricultura precària i pràcticament sense indústria.

Vinculat als pensadors de la Il·lustració, Goya tenia una actitud crítica envers els cortesans. Després d'una malaltia es quedarà sord i es tornarà molt introvertit, creant unes pintures enigmàtiques, turmentades i fosques, anomenades "**pintures negres**".

Al final de la seva vida, s'exilia a Burdeos (França) on torna a una pintura més esperançadora i tendra, és com un raig d'esperança que ens anuncia un nou moviment pictòric: l'impressionisme.

NEOCLASSICISME

EL JURAMENT DELS HORACIS. Jacques-Louis David. Museu del Louvre. París

En oposició l'estil Barroc sorgeix en el segle XVIII una pintura inspirada en els models de l'Antiguitat, l'estil **neoclàssic**.

Al segle XVIII la nova societat il·lustrada i racionalista busca nous valors. La burgesia defensa la llibertat, l'educació i el progrés. S'està iniciant el període contemporani.

Què ha de representar l'art, en aquest moment? Els temes mitològics o cristians ja no serveixen en l'època de la raó. El descobriment de les ciutats de Pompeia i Herculano permet a la nova classe social identificar-se amb les formes clàssiques de l'antiguitat i trobar en la Roma republicana els seus ideals.

Volien fer un art vertader, natural, sobri, a la vegada que un model ètic per imposar a les masses.

El Jurament dels Horacis. Jacques- Louis David

El Jurament dels Horacis fou presentat en el **Saló** de 1785, quan encara regnava Lluís XVI. Obtingué un gran èxit i va ser considerada la primera obra pictòrica **neoclàssica**.

El quadre mostra el jurament que fan els tres germans Horacis davant el seu pare, de lluitar per Roma contra els tres germans Curiacis, fins a la mort si fos necessari. L'actitud marcial i arrogant dels personatges masculins contrasta amb el recolliment i desolació del grup de dones i nens. Aquesta oposició accentua el dramatisme del moment.

La tela presenta una **composició equilibrada** i racional. Els personatges situats en un mateix pla **evoquen els relleus de l'antiguitat**. Els arcs simètrics enquadren l'escena en tres parts iguals.

La llum és freda i no crea atmosfera. **El dibuix predomina sobre el color** donant un aspecte quasi escultòric a les figures.

David en pintar El Jurament dels Horacis volia fer una obra moralitzant on exalta el deure que tenen els ciutadans de sacrificar-se per la pàtria. La pintura mostra el conflicte entre el deure i el sentiment.

David fou un artista compromès amb la Revolució Francesa, que va votar a favor de l'execució de Lluís XVI. Després de la caiguda de Robespierre va ser empresonat. Posteriorment es posa al servei de l'Imperi i serà el pintor de cambra de Napoleó, oblidant les seves idees inicials. A la caiguda de Napoleó i la Restauració Borbònica s'exilia Brussel·les on morirà.

ROMANTICISME

LA MORT DE SARDANÀPAL. Eugène Delacroix (1827) Museu del Louvre. París.

La mort de Sardanàpal és una **pintura romàntica** inspirada en el llibre que escriu Lord Byron el 1821 sobre aquest personatge, quan l'escriptor lluita per la independència de Grècia.

El text narra la història emperador assiri del segle VII a.C que, assetjat pels enemics, reuneix les dones del seu harem, els esclaus i els cavalls per executar-los i cremar-los després, juntament amb les seves riqueses.

L'escena s'organitza entorn al llit reial entapissat de roig, Sardanàpal apareix ajagut i totalment impassible davant la violència que l'envolta. El quadre, de grans dimensions, plasma un agitat conjunt de cossos i mostra, a la manera romàntica, exotisme, sensualitat i horror. És un llenç de luxe, violència i mort.

La mort de Sardanàpal. Eugène Delacroix

La llum que il·lumina la part central de la tela, dóna un major **contrast entre llums i ombres** i potencia la visió del patiment dels personatges.

La composició és desordenada, plena de moviment, energia i de colors càlids, elements pels quals La mort de Sardanàpal va ser refusada i provocà un gran escàndol, quan s'exposà en el Saló de París de 1828.

Delacroix va ser un dels pintors més destacats del moviment **Romàntic**. En la seva obra van influir especialment: Rubens, la pintura de paisatge anglesa i, un viatge que va fer al Marroc.

Delacroix era un home refinat i culte que féu una producció molt nombrosa – a la seva mort es van trobar més de 9000 pintures i dibuixos al seu taller -. La seva obra és plena de fantasia i color.

REALISME

LES ESPIGOLAIRES. Jean-François Millet. 1857. Museu d'Orsay. París

El **Realisme** és un moviment artístic que vol reproduir fidelment la realitat i representa temes de caire social. Els artistes realistes volem mostrar que la Revolució Industrial, ha canviat la societat i ha portat desigualtats i problemes.

Millet pertanyia a l'**escola de Barbizon**, petit poble a les afores de París, on s'instal·len un grup de paisatgistes francesos, que busquen pintar el paisatge tal com és. S'oposen al classicisme i van ser els primers artistes a **pintar a l'aire lliure**, tècnica molt utilitzada posteriorment pels impressionistes.

Les espigolaires és una de les obres més famoses que va crear Millet. El quadre ens presenta, en primer terme, tres pageses treballant en un camp quasi daurat, per la tonalitat que té el cereal, sota l'implacable sol de l'estiu. Les espigolaires ajupides, recullen les restes de gra i les espigues que han deixat els recol·lectors que apareixen al fons del llenç, enterbolits per la calor.

Les Espigolaires. J.F. Millet

L'artista pinta un paisatge quasi idíl·lic, amb unes càlides i suaus tonalitats groguenques i un cel nítid, que contrasta amb la **crua realitat quotidiana del món rural**, representada per l'esforç de les tres protagonistes.

El pintor **reflecteix l'esgotadora feina d'aquestes dones anònimes**, amb els rostres enfosquits pel sol, alhora que dignifica el seu treball, dur, monòton i poc reconegut. El **realisme** del tema va provocar moltes crítiques en el Saló de 1857, on s' exposà Les Espigolaires per primera vegada.

Millet, fill d'una família camperola, va ser el pintor que millor va plasmar la vida rural de la França del segle XIX. Les seves obres, eren una mena de **denúncia de la duresa de les feines del camp**. Amb un estil simple, va ser capaç de transformar allò comú i quotidià en digne. Un dels seus grans admiradors va ser Van Gogh i la seva pintura ha estat molt popular als Estats Units.

ACTIVITATS

1.- Aquesta imatge és l'Angelus l'obra més coneguda d'un pintor realista. Sabries dir el nom del seu autor?

2.- L'Aquelarre és una pintura mural realitzada per Goya. Assenyala el tipus de pintura a la qual et sembla que pertany.

☐ històrica ☐ retrat ☐ pintures negres ☐ religiosa ☐ gravat

3.- En grups de dos o tres alumnes, busqueu en una enciclopèdia l'obra de Géricault *El rai de la "Medusa"*, observeu-la i contesteu: és una pintura neoclàssica o romàntica? Per què?

.....

.....

4.- L'enterrament a Ornans pintat per Courbet va ser rebutjat i no el van deixar mostrar en l'Exposició Internacional de París de 1855.

Et sembla que és una pintura neoclàssica, romàntica o realista? Raona la resposta

Podries dir per quin motiu no la van deixar exposar?

5.- Goya va pintar La família de Carles IV, quan era primer pintor de cambra del rei. L'artista s'autoretrata en la penombra, a l'esquerra del quadre. Recordes el nom d'altre pintor que també es va retratar amb la família reial? I el títol de l'obra?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

6.- La pintora Elisabeth-Louise Vigée- Lebrun va realitzar el retrat de Maria Antonieta i els seus fills, mostrant la frívola i impopular reina com una mare dolça i estimada pels seus. Creus que la composició del llenç és ?

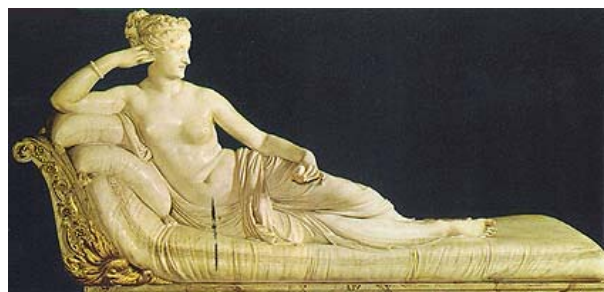
☐ desordenada ☐ simètrica ☐ triangular

7.- David, artista neoclàssic, va pintar en un enorme quadre – 6,10 metres x 9,30 metres - la Coronació de Napoleó. Podries explicar quin motiu tenia David per fer una obra tan gran.

8.- Assenyala si el quadre de Madame Recamier pintat per David és neoclàssic o romàntic.

Compara aquesta obra amb l'escultura de Paulina Bonaparte de Canova. Hi veus semblances? Anomena-les.

MADAME RECAMIER	PAULINA BONAPARTE

9.- Anomena dues característiques de la pintura romàntica

- 1).....
.....
.....
- 2).....
.....
.....

10.- Qui va pintar La maja vestida. Elegeix la resposta correcta

☐ Delacroix

☐ Goya
2.5.2 LA IMPRESSIÓ DE

L'INSTANT

IMPRESSIÓ, SOL IXENT . Claude Monet. (1872) Obra robada del Museu Marmottan. París.

Els impressionistes són un grup de pintors com ara Monet, Degas, Sisley, Berthe Morisot i Renoir que feien una pintura inspirada en la natura, realitzada a l'aire lliure "*plein air*", on volien representar els **efectes de la llum de cada instant, mitjançant el color**.

El títol de l'obra de Monet **Impressió, sol ixent** va suggerir, de forma sarcàstica, el nom del moviment artístic. El crític d'art Louis Leroy després de visitar l'exposició d'aquest grup d'artistes a l'estudi del fotògraf Nadar, el 1874, va escriure un ferotge article sobre ells, titulat: "Exposició dels impressionistes". El nom va ser adoptat pels pintors que es van sentir perfectament identificats amb ell.

Impressió, sol ixent és una obra **pintada a l'aire lliure** per Claude Monet. La tela plasma el port de l'Havre, ciutat on va viure de jove, entre la boira del matí i la sortida del sol. L'obra **recerca l'instantaneïtat**, representa allò que canvia, allò que és fugisser, no pretenia fixar allò que roman.

Impressió, sol ixent. Claude Monet

Les petites barques, els vaixells , les grues del port i les xemeneies de les fàbriques estan desdibuixades, són taques de color realitzada amb pinzellades enèrgiques i aïllades, la línia ha quedat dissolta a favor del color.

Les vibracions lluminoses i els reflexos sobre l'aigua exclouen la perspectiva i, trenquen amb la norma tradicional de la il·luminació fixa en el quadre.

A **Impressió, sol ixent**, l'artista **plasma l'atmosfera d'un moment**, un món de sensacions instantànies, és una obra molt poètica. Malauradament, aquesta pintura va ser robada del museu de Marmottan a París , on estava exposada.

Monet va experimentar els efectes de la llum a diferents hores del dia i en diverses condicions atmosfèriques, en les seves sèries del "Parlament de Londres" , "La Catedral de Rouen" i les "Nimfees".

Claude Monet es va mantenir lleial als principis del moviment impressionista tota la seva vida. Viatger i pintor incansable, va realitzar una gran quantitat d'obres. La recerca artística el porta a crear **obres plenes de llum i color** i l'apropa cap al camí de l'abstracció.

LA REPETICIÓ DE LA DANSA. Edgar Degas. (1875-1877). Museu d'Art. Glasgow.

Degas pintor d'origen italià, era fill i nét de banquers. La seva família culta i acomodada li permet estudiar art i viatjar a diferents països d'Europa i als Estats Units on visitarà museus i estudiarà obres d'art, o gaudirà dels colors del paisatge.

Degas va ser un artista capficat en buscar la perfecció en les seves obres. Era un apassionat de la pintura japonesa i de la fotografia, elements que influiran molt en les seves teles. **Les curses de cavalls i les escenes de ballet** són els temes que més el van interessar.

A **La repetició de la dansa** plasma un grup de ballarines en un moment del seu assaig diari. L'espectador irromp en l'escena i les sorprèn en diverses actituds. Degas és un artista molt **innovador en el camp de la composició**.

L'**enquadrament de l'escena és insòlit** i pocs objectes o figures són vistos sencers, com l'escala de cargol i algunes de les joves ballarines que apareixen tallades. Degas ens mostra en aquest quadre la **influència de les estampes japoneses**.

La seva preparació clàssica fa que valori més el dibuix que el color, però en cap cas és tradicional. Malgrat ser un pintor impressionista li interessa més l'estudi dels **efectes de la llum en els interiors** que no pas a *plein air*.

La repetició de la dansa. Degas

El seu interès per la forma en l'espai el porta a treballar també en l'escultura de ballarines. Degas creava en les seves obres una atmosfera que va fascinar els artistes del segle XX.

LE MOULÍN DE LA GALETTE. Renoir (1876). Museu d'Orsay. París.

Renoir i el seu amic Monet treballaven junts, a l'aire lliure, al costat del riu Sena, a la recerca d'un tipus de pintura que plasmés **la impressió de l'instant**. Si a Monet només li interessaven les formes sempre canviant de la natura, a Renoir li fascinen les persones i les retrata en les seves teles. Li agradava especialment pintar dones, nenes i flors.

Moltes de les seves obres plasmen els llocs més moderns i freqüentats de París, com els cafès, o els balls a l'aire lliure. Llocs plens de gent que vol divertir-se com ho feien ell i els seus amics.

A **Le Moulin de la Galette** representa un nombrós grup d'homes i dones, de classe mitjana, en un ball a l'aire lliure. Renoir treballa l'esbós d'aquesta tela a *plein air*, després l'acabarà al seu estudi.

El més destacat d'aquest llenç és **la llum que es filtra entre les fulles dels arbres** i es reflecteix en els figures de l'obra. **La llum i el color** donen moviment al quadre. Els homes que apareixen en primer pla, són escriptors i pintors amics de Renoir. Les dos dones són la germana del pintor i la seva model.

Le Moulin de la Galette. Renoir

En El Moulin de la Galette, Renoir ens mostra un tema diferent als tractats habitualment a l'art. En aquest quadre apareix representada una part de la vida quotidiana de París, un ball popular, un moment d'oci per un grup de persones. L'obra és un testimoni del seu moment.

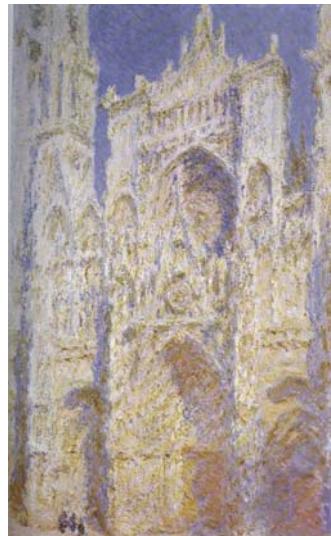
La pinzellada lliure, els colors, la llum, la captació de l'instant i l'enquadrament d'alguns dels personatges fan d'aquesta tela una veritable pintura impressionista.

Les obres realitzades per August Renoir són alegres i mostren la cara més bonica de la vida. Ell deia :*"Ja hi ha prou coses desagradables en el món. Per què no ha de ser bonic l'art?"*. Renoir és un dels artistes impressionistes més coneguts i estimats del públic.

ACTIVITATS

Trebal·leu en grups de dos o tres alumnes

1.-Observeu aquestes dues imatges de la Catedral de Rouen realitzades per Monet, digueu quines diferències hi veieu.

2.- Busqueu en una enciclopèdia quines són les principals característiques de l'Impressionisme.

3.- Eduard Manet va pintar el Retrat de Zola, escriptor francès. Observeu detingudament aquest quadre i digueu si apareixen en ell alguns dels elements característics de l'Impressionisme?. Anomeneu-los.

.....

.....

.....

.....

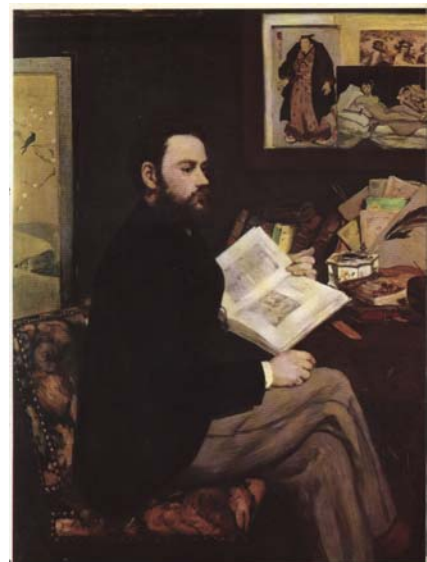
.....

.....

.....

.....

.....

4.-Digueu quina d'aquestes obres és de Degas.

A

B

5.- Aquest quadre titulat Les Ninfees va ser creat per Monet. On veieu la impressió de l'instant?

6.-La pintora nord-americana Mary Cassat era una gran admiradora de Degas. Hi ha algun element a la seva obra que la vinculi amb el seu mestre? Quin?

7.- Quina relació hi ha entre la fotografia i la pintura impressionista?

.....

.....

8.- Quins eren els temes preferits del pintor Degas?

.....

9.- Sabríeu dir qui va pintar aquest llenç?

.....

10.- Aquesta obra titulada Le déjeuner sur herbe, va ser realitzada per Monet i rebutjada pel públic. Sabríeu dir per què?

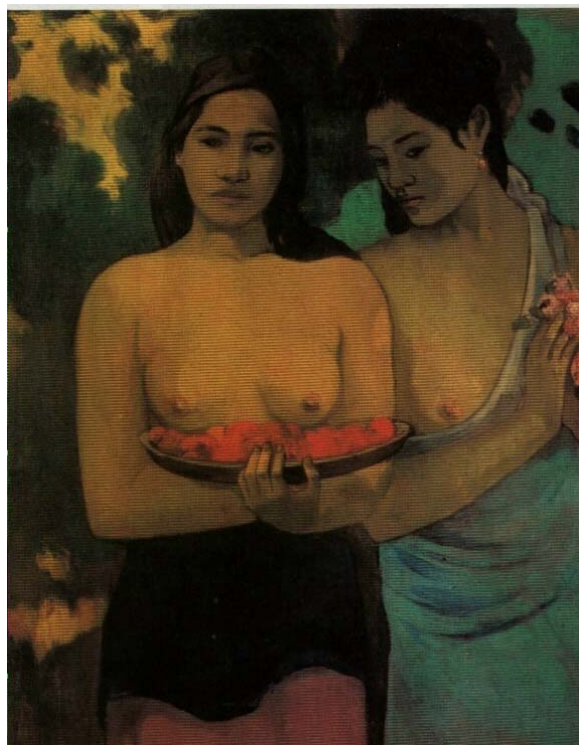
2.5.3 LA RENOVACIÓ DE L'ART

PITS AMB FLORS ROGES. Paul Gauguin. (1899) Metropolitan Museum . Nova York

Paul Gauguin és un **pintor post-impressionista** conegut especialment per anar-se'n a viure a la Polinesia, lluny d'Europa i de la seva família, on pintarà la plàcida vida dels habitants d'aquelles illes.

Pits amb flors roges és un quadre on apareixen dues joves tahitianes en una actitud tranquil·la i relaxada, una d'elles té unes flors a la mà, l'altra aguanta un recipient amb flors roges. L'obra reflecteix la senzillesa de la vida primitiva.

Gauguin amb les seves obres vol demostrar que en la llunyana Oceania encara hi perviu una forma de vida paradisiàca que Europa ha perdut contaminada per la civilització.

Gauguin utilitza **colors plans**, com en qualsevol **art primitiu**. El fons el formen tonalitats verdoses i groguenques. **Desapareix la perspectiva i no hi ha un focus de llum**. El color és l'element més important de la pintura d'aquest artista. Per a Gauguin els colors no han de coincidir necessàriament amb la natura, per això una muntanya pot ser blava o vermella. L'artista no pintava el que veia, sinó el que sentia.

Gauguin recerca un món sense cap element de progrés que el pugui contaminar, a la vegada que vol eliminar del seu art totes les normes que el vinculen amb l'art

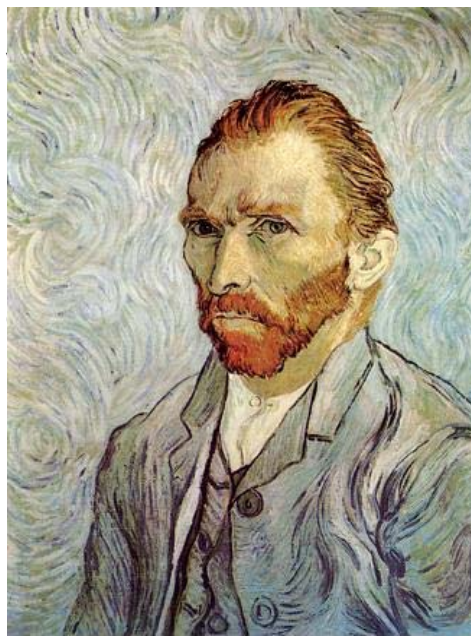
occidental.

Pits amb flors roges. Gauguin

Per aconseguir-ho, abandona la seva muller, els seus cinc fills i la seva professió, era agent de canvi i borsa. La seva vida com artista serà difícil i plena de penalitats.

L'escàs ressò que el seu missatge tingué a França accentuà el seu rebuig vers aquesta societat. Gauguin s'instal·là definitivament a Tahití, on passà els últims anys de la seva vida pintant un món paradisiac que existia més en la seva imaginació que en la realitat.

AUTORETRAT. Vincent Van Gogh (1889) Museu d'Orsay. París

Autoretrat poc després de sofrir una de les seves crisis en el sanatori mental de la ciutat francesa de Sant

És molt impactant, especialment pel rostre del pintor que és molt **penetrant**. El color vermell de la barba contrasta amb la blau del fons i del vestit de Van Gogh.

Malgrat que les **pinzellades serpentejants del fons** ens mostren la seva precària estabilitat mental, l'artista vol suggerir calma, presentant una aparença polida i elegant, amb jaqueta, armilla i camisa perfectament cordada. Aquest autoretrat **reflecteix el dolor psicològic** que patia Van Gogh.

El cap del pintor destaca de la resta de l'obra, especialment pel color de la barba i del cabell. La figura i el fons quasi es confonen i només es distingeixen per la forma de les pinzellades, més o menys ondulades.

Autoretrat. Van Gogh

El sorprenent color verd utilitzat en la cara de Van Gogh contribueix a donar-li un aspecte malaltís. Les **pinzellades estan col·locades una al costat de l'altre sense barrejar-se**, serà el nostre ull qui les combinarà.

Vincent Van Gogh , nascut a Holanda, va tenir una vida angoixant i infeliç. Després d'una joventut difícil, va trobar el seu camí al món de l'art, on descobreix els impressionistes i les estampes japoneses.

El seu germà Theo serà la persona més important en la seva vida, amb ell mantindrà una extensa correspondència, on es pot conèixer perfectament la biografia de Vincent.

Els seus repetits fracassos, a penes ven un quadre en vida, i la seva ànima turmentada el porten al suïcidi als 37 anys. Posteriorment, s'ha reconegut el gran geni de Van Gogh. Els fauvistes i els expressionistes el consideren com el millor dels seus predecessors.

Segons diu Argan:” *Als trenta anys es rebel·la; la seva rebel·lió és la pintura, el preu el manicomí i el suïcidi*”

JUGADORS DE CARTES. Paul Cézanne (1890- 1895) Museu d'Orsay. París.

Cézanne és un dels grans artistes de la Història de l'Art. Fill d'un banquer, va dedicar-se a la pintura a pesar del descontent familiar. De caràcter molt tímid, abandonarà París, on es relaciona en el Cafè Guerbois amb els impressionistes, per establir-se a la Provença, on treballarà la resta de la seva vida.

A **Jugadors de cartes**, l'artista presenta una escena de gran senzillesa i **sobrietat cromàtica**. El tema plasma una acció quotidiana. En ella apareixen dos jugadors serens en un moment de gran concentració. Els dos contrincants adopten una actitud contraposada.

El jugador de l'esquerra, amb el cos rígid i els braços paral·lels, sembla distant i fred, la seva figura està poc il·luminada. El de la dreta, en canvi, mostra un cos més viu i els braços convergents, està més il·luminat i això el fa més proper a l'espectador. Els barrets també els diferencien, el de l'esquerra és alt i dur, el de la dreta és tou i més usat, denoten diferents actituds en la vida.

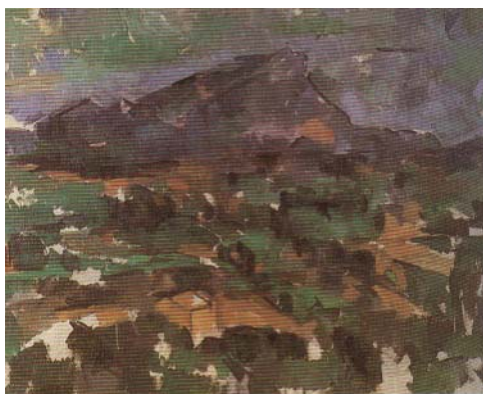
Els jugadors de cartes. Cezanne

Els personatges apareixen en un espai tancat, lluny d'altres pintures que ell mateix realitza a *plein air*, com la Muntanya de Santa Victòria.

Les cartes, de colors contraposats, són l'arma utilitzada en aquesta "lluïta". Segons alguns autors **Els Jugadors de cartes** podria simbolitzar la lluita de Cézanne contra el seu pare, per seguir la seva vocació artística i contra sí mateix en la recerca d'una nova pintura.

El desig de Cézanne de cercar la essència de l'art el porta a reduir els objectes a les formes geomètriques més bàsiques,; el cub, el con i el cilindre. Això el convertirà en el precursor del moviment cubista i serà considerat "el pare de l'art contemporani".

ACTIVITATS

e en la **Muntanya de Santa Victòria** i digues com és:

☐ oberta o solta

☐ tancada

En grups de dos o tres alumnes

2.- Feu un resum de la biografia de Vincent Van Gogh

3.- Elaboreu una cronologia amb els esdeveniments principals de la vida artística de Gauguin

4.- Què va fer Van Gogh quan Gauguin va marxar ?

.....

.....

5.- Contesteu: a quina o quines ciutats franceses van treballar junts Van Gogh i Gauguin?

.....

.....

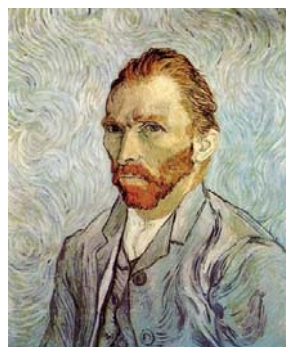
.....

6.- Compareu aquestes dues imatges i digueu quina pertany a Van Gogh i quina a Gauguin

A

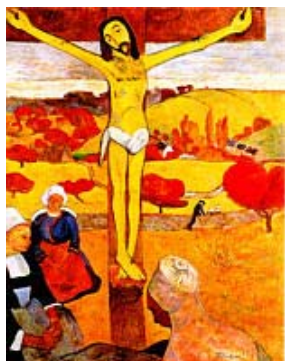
B

7.-Rodin va ser un escultor impressionista francès. Coneixeu el nom d'aquesta estàtua?

8.- Gauguin pintava el que sentia més que el que veia. Observa l'obra **El Crist groc** i digues si és certa aquesta afirmació i per què?

9.- Com es deia el pintor que va ser el precursor del **Cubisme**?

10.- A quin país va anar a treballar definitivament Gauguin?

AVALUACIÓ

1.- Qui va pintar Les Espigolaires?

2.- A quin moviment artístic pertany aquest quadre?

3.- On es va traslladar Gauguin fugint del progrés?

- 4.- Quin artista italià va crear l'escultura de Paulina Bonaparte?
- 5.- A quin moviment artístic pertany aquesta estàtua?
- 6.- Anomena el pintor francès creador de l'Impressionisme.
- 7.- Què vol plasmar Goya en Els afusellaments del 3 de maig de 1808?
- 8.- Cèzanne va ser el precursor d'un important moviment pictòric del segle XX, sabries dir quin és?
- 9.- Les obres de Degas ens mostren els seus dos temes preferits, quins són ?
- 10.-Renoir va pintar moltes de les seves obres a l'aire lliure, per què?

2.5.4 CAP A UNA NOVA ARQUITECTURA

ARQUITECTURA NEOCLÀSSICA

LA MADELEINE. Pierre Vignon. (1763 – 1842). París

El Neoclassicisme rebutjava l'estil Barroc per la seva vinculació amb la noblesa; la burgesia, cada vegada més poderosa, adoptarà, els estils de la Antiguitat – el grec i el romà – amb els que se sent totalment identificada.

A França i als països vinculats amb l'Imperi Napoleònic es va imposar l'arquitectura d'estil clàssic romà. A Alemanya i Gran Bretanya, països antibonapartistes, en contraposició s'adoptarà l'art grec.

En 1806 es convoca a París un concurs per construir un temple. La obra guanyadora no va agradar a Napoleó que va elegir el tercer premi, un projecte realitzat per l'arquitecte neoclàssic Pierre Vignon, més proper a les seves idees.

La Madeleine és un edifici construït en pedra. Està inspirat en el temple romà anomenat la Maison Carrée¹ de la ciutat de Nîmes. És un temple de planta rectangular, **octàstil** és a dir, amb vuit columnes en la façana d'estil **corinti** i de 20 metres d'alçada, cadascuna.

La Madeleine. Pierre Vignon

L'edifici presenta unes enormes proporcions i està construït damunt un ampli **podí**, al qual s'hi accedeix per una ampla escala de 28 graons. El model és l'habitual dels temples romans.

Al **fris** hi apareix una inscripció en llatí amb el nom del temple i una decoració amb garlandes de flors. El **timpà** és historiat, és a dir, decorat amb diferents figures. El tema representat és religiós, amb la figura de Crist presidint el centre del relleu.

¹ Aquesta obra està explicada en la Carpeta Didàctica nº 1

La construcció d'aquesta església va trigar molts anys, ja que es va començar al 1807 i les obres finalitzen el 1845, sota el regnat de Lluís Felip

Per Napoleó, la Madeleine era el temple dedicat a la Glòria i a les victòries de l'exèrcit francès i simbolitzava la grandiositat de França. L'emperador s'identificava amb els Cèsars de Roma i va crear a París edificis i monuments que representaven el seu poder.

ARQUITECTURA EN FERRO

TORRE EIFFEL. August Eiffel (1887-1889). París.

L'any 1889 se celebrà a París l'**Exposició Universal** per tal de commemorar el centenari de la Revolució Francesa. L'enginyer August Eiffel va proposar en 1887 construir una gran torre metàl·lica que dominés tota la capital francesa.

La torre Eiffel té una alçària de 300 metres i està realitzada amb quasi 7000 tones de **ferro forjat**. A l'estiu, amb la calor pot arribar a mesurar uns 15 centímetres més per la dilatació del ferro. La base la formen quatre enormes arcs que descansen en quatre pilars. A mesura que es puja, els pilars s'uneixen i formen un únic element.

Malgrat que el seu material de construcció és el ferro la torre és molt lleugera, per la forma de la seva estructura, realitzada amb bigues enreixades que tenen una resistència mínima al vent.

Torre Eiffel

El monument té escales i ascensors per poder accedir a les tres plataformes situades a diferents altures, a cadascuna hi ha un mirador. A la part superior s'hi troba una estació meteorològica i una antena de comunicacions de 20 metres d'alçària.

La torre Eiffel es creà com a porta d'entrada al recinte de l'Exposició Universal. La seva construcció provocà escàndol i moltes crítiques.

Els nous camins de l'Art

Els parisencs la consideraven monstruosa i van demanar desmuntar-la en acabar l'Exposició.

Va ser l'estructura més alta del món, fins que 40 anys més tard es va construir l'Empire State Building de Nova York.

August Eiffel, el seu creador, **era un enginyer** que va construir nombrosos ponts de ferro, també realitzà l'estructura interna de l'Estàtua de la Llibertat de Nova York, regalada per França als Estats Units.

La torre Eiffel uneix elegància i sobrietat. La seva realització era una aposta de futur. Es va crear com a símbol de la pau i des de la seva creació és el símbol de París.

MODERNISME

FAÇANA DE LA CASA BATLLÓ. Antoni Gaudí.

Josep Batlló encarregà a Gaudí la **remodelació** d'un edifici plurifamiliar del segle XIX, situat al Passeig de Gràcia de Barcelona. L'arquitecte realitzà la reforma de la façana, la distribució del celobert i l'adaptació del pis principal per a habitatge.

La façana de la Casa Batlló mostra una estructura més oberta en la planta baixa i el pis principal que a les plantes superiors, on predomina el massís sobre el buit. Gaudí va utilitzar com a material per aquesta zona, la **pedra de Montjuïc**, que permet tallar-se en formes corbades i capritxoses.

Façana Casa Batlló. Gaudí

Les obertures són sostingudes per **columnes de diferent amplada que reproduïxen formes orgàniques**, com ara ossos. L'estructura dels finestrals també és onejant i les vidrieres emplomades presenten colors vius.

En els pisos superiors destaquen els balcons en forma de màscares realitzats en ferro, que recuperen la tradició de la **forja catalana**.

El **mur brilla** gràcies a un revestiment de fragments de **cristalls de colors** de tonalitats suaus i de **trossos de mosaic**.

La teulada està coronada per una gran forma que evoca el llom d'un drac i una torremeneia cilíndrica coronada per un capitell bulbós, que sosté una creu de ceràmica de quatre braços.

Gaudí va mostrar la seva creativitat i singularitat en aquesta obra. Quan la llum del sol incideix sobre ella, la façana sembla que es posi en moviment i onegi, fa la sensació que estigui dotada de vida. La Casa Batlló és una altra mostra de la fantasia gaudiniana.

ACTIVITATS

En grups de dos o tres alumnes realitzeu el següent exercici:

1.- Creieu que actualment la torre Eiffel té la mateixa funció que quan es va construir?

Raoneu la resposta

2.- Penseu que el Modernisme era un art popular, és a dir, a l'abast de tothom? Raoneu la resposta.

3.- A quin estil creieu que pertany aquest edifici?

4.- Busqueu la biografia de Gaudí i elaboreu un esquema cronològic amb les seves obres més importants.

5.- Quin tipus d'edificis es construïen en ferro? S'utilitzava el ferro per a la construcció d'habitatges, esglésies o palaus?

6.- Observeu aquesta imatge, és la Casa Milà coneguda popularment com *La Pedrera* obra realitzada per Gaudí a Barcelona. Digueu quins elements us criden més l'atenció i per què.

7.- Elaboreu un mural amb fotografies d'edificis neoclàssics

8.- Busqueu informació sobre la Maison Carrée , temple romà de la ciutat d'Arles (França). Compareu aquest temple amb la Madeleine . Hi veieu alguna semblança? Anomeneu-la

9.- Busqueu informació a una enciclopèdia sobre el Mercat de la Boqueria de Barcelona. A quin tipus d'arquitectura pertany?

.....

10.- El segle XIX moltes ciutats europees es remodelen i amplien, per tal de poder acollir-hi el creixement demogràfic de la seva població i adaptar-se a la nova era del progrés, nascuda de la Revolució Industrial.

Com s'anomena la transformació que es va fer a Barcelona a mitjans del segle XIX i que encara avui és un model d'urbanisme?

.....
.....
.....

Qui el va dissenyar?

.....
.....

AVALUACIÓ

- 1.- Quin són els materials utilitzats en la construcció de la Torre Eiffel?
- 2.- Sabries dir si la Torre Eiffel és un edifici o un monument? Raona la resposta
- 3.- Com s'anomena el temple que va encarregar Napoleó?
- 4.- A quin estil arquitectònic pertany aquest edifici?
- 5.- Napoleó volia que aquest temple fos el símbol de la Glòria. Per què?
- 6.- Quina professió tenia Auguste Eiffel?
- 7.- Esmena tres característiques de l'arquitectura neoclàssica.
- 8.- Creus que l'arquitectura neoclàssica aporta nous elements a l'arquitectura del segle XIX.
Raona la resposta
- 9.-Anomena l'arquitecte que va crear la façana de la Casa Batlló de Barcelona
- 10.- Quins materials va utilitzar l'artista per realitzar aquesta façana?

AVALUACIÓ FINAL

1.- Què artista va pintar la Mort de Sardanàpal?

- ☐ Millet
- ☐ Monet
- ☐ Delacroix

2.- L'escultura que representa a Paulina Bonaparte , en quin material està realitzada?

- ☐ Bronze
- ☐ Marbre
- ☐ Pedra

3.- Gauguin va retirar-se a treballar a?

- ☐ Hawaii
- ☐ Tahití
- ☐ París

4.- Assenyala l'artista que buscava plasmar en les seves obres la impressió de l'instant

- ☐ Monet
- ☐ Millet
- ☐ Van Gogh

5.- La torre Eiffel és una obra?

- ☐ . modernista
- ☐ arquitectura de ferro
- ☐ neoclàssica

6.- Quin pintor volia plasmar en els seus quadres la realitat dels camperols?

- ☐ Millet
- ☐ Renoir
- ☐ Degas

7.- L'església de la Madeleine a París pertany a l'estil?

- ☐ Neoclàssic
- ☐ Grec
- ☐ Romà

8.- Com s'anomena l'artista que pintava allò que sentia i no allò que veia?

- ☐ David
- ☐ Gauguin
- ☐ Van Gogh

9.- Els afusellaments del 3 de maig de 1808 pintats per Goya és:

- ☐ una obra històrica
- ☐ una obra realista
- ☐ una obra impressionista

10.- Com es deia el pintor que buscava l'essència de l'art a les formes geomètriques bàsiques?

- ☐ Cézanne
- ☐ Renoir
- ☐ Van Gogh

ART CONTEMPORANI

Segle XX

2.5.5 LA RECERCA D'UNA NOVA EXPRESSIVITAT

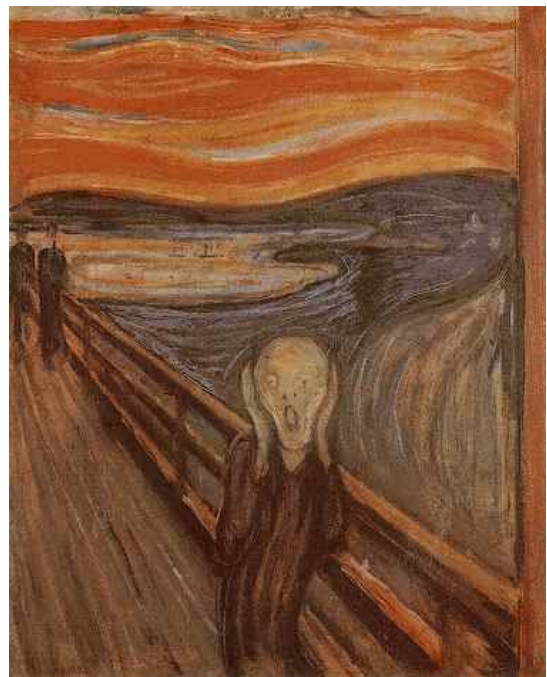
EL CRIT. Edward Munch (1895). Museu Nacional. Oslo.

“Una nit caminava per un camí...Estava cansat i malalt. Em vaig quedar mirant un fiord mentre el sol es ponia. Els núvols es van tnyir de vermell com la sang. Vaig sentir com un crit a través de la natura...Vaig pintar aquest quadre, vaig pintar els núvols com veritable sang. Els colors em cridaven”

Eduard Munch

Eduard Munch és un pintor noruec, autodidacte, que pinta sobre el drama de la vida. Va tenir una infància molt desgraciada – el seu pare metge de pobres es va tornar boig, la seva mare i la seva germana van morir quan ell era jove -. Tenia un caràcter malaltís i patia crisis nervioses. La seva vida va estar plena d'infelicitat.

El crit pertany a una sèrie d'obres anomenada “Fris de la Vida”, que el pintor mai no va acabar el . El quadre presenta línies ondulants que van configurant les diferents formes. Munch vol expressar l'univers de la soledat, el pànic, la por i la impotència.

El Crit. E. Munch

Totes les línies semblen que són vives i que emanen del cap que crida. Cel, aigua i terra no són altra cosa que el reflex del món interior del personatge d'aspecte cadavèric. L'agitació i la barreja de colors expressen un estat anímic convuls.

Què expressa **El crit** ? La desesperació, l'angoixa, la soledat de l'ésser humà en la negror de la vida. Aquesta obra mostra el rebuig a un món falsament optimista. Munch mostra la tragèdia de la vida en un art figuratiu que no imita la naturalesa sinó que és totalment subjectiu.

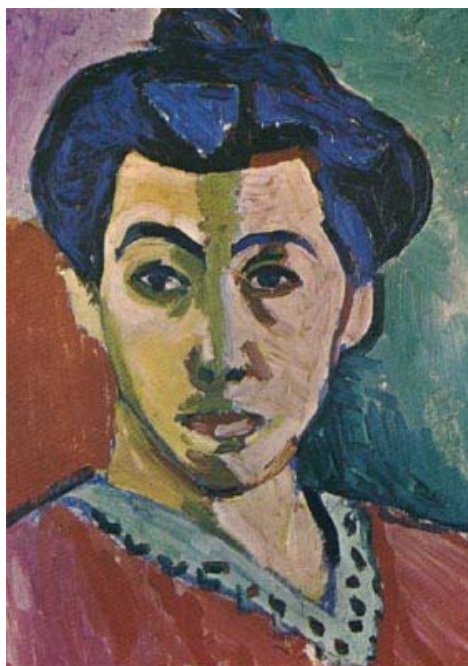
La pintura de Munch va influir decisivament en el moviment pictòric anomenat **expressionisme alemany**. El crit s'ha convertit en la imatge de la angoixa del segle XX.

FAUVISME

RETRAT DE MADAME MATISSE AMB UNA FRANJA VERDA. Henri Matisse (1905)
Museu d'Art de l'Estat. Copenhaguen

El **Fauvisme** és un moviment pictòric que es va desenvolupar a França des de 1905 a 1910. La seva característica principal és la **utilització del color, sense imitar la realitat**. El principal representant d'aquest corrent artístic, serà Henri Matisse.

La paraula "*fauve*" vol dir fera en francès, els crítics els deien així , pels colors tan cridaners que feien servir a les seves obres.

El retrat de Madame Matisse amb una franja verda és un quadre d'una gran intensitat cromàtica, que a la vegada produeix una sensació de tranquil·litat. És un retrat no imitatiu, ja que la ratlla verda que creua la cara de la dona del pintor, mostra una gran audàcia.

Per què pinta Matisse aquesta franja sobre el nas d'Amelie , la seva dona? Doncs està pintada per equilibrar els dos costats del rostre, marca la separació entre les zones més i menys il·luminades.

Retrat de Madame Matisse amb una franja verda.

Les pinzellades **gruixudes** i la utilització de colors complementaris com el vermell i el verd, potencien la força de la imatge. A Matisse l'interessava més pintar un quadre que no fer el retrat de la seva dona.

Henri Matisse va exercir una notable influència en la pintura expressionista i en l'art abstracte.

CUBISME

GUERNICA. Pau Picasso (1937). Centre d'Art Reina Sofia. Madrid

El **Cubisme** busca nous camins en l'art del segle XX. Totes les esperances que els artistes havien dipositat en la societat industrial, es van esvaïr amb la Primera Guerra Mundial.

Quan esclata la Guerra d'Espanya, una localitat basca, Guernika, és bombardejada per l'aviació nazi. Aquest esdeveniment actua de detonant moral perquè Picasso abordi l'encàrrec de realitzar un immens mural per al pavelló espanyol de l'Exposició Internacional de París de 1937.

Picasso evita qualsevol referència específica al lloc de la tragèdia, a l'agressor o als moderns mètodes de guerra. El pintor, ens mostra les víctimes innocents de qualsevol guerra, mostra el dolor i el sofriment dels no-combatents.

Guernica. Picasso

El **Guernica** plasma un vent impetuós que corre de dreta a esquerra i arrossegava a les figures. Una dona, atrapada en una estructura en flames, aixeca angoixosament els braços

a l'aire. Un cavall és travessat per una llança i fa un renill de mort. A dalt de tot apareix la llum d'una bombeta i la mà d'una dona que sosté un fanal.

Al terra hi ha fragments d'un home que sosté amb la mà una espasa trencada i una flor. El toro de mirada inquietant revela l'ambivalència d'una figura tractada habitualment com agressora i que ara també és víctima. Finalment el desesperat gest convuls de la dona amb un nen – el futur – mort en el seus braços, que treu un crit totalment impotent.

Tècnicament Picasso utilitza els recursos del cubisme, però tractats amb tanta violència que es converteixen en expressionistes.

Cromàticament, el pintor usa negres, grisos i blancs en diferents tonalitats, aquesta pobresa de colors augmenta el dramatisme de l'obra.

El Guernica és un immens fris que s'ha convertit en una al·legoria antibel·licista.

NEOEXPRESSIONISME ABSTRACTE

RITME DE TARDOR (NUMERO 30) Jackson Pollock (1950) Metropolitan Museum. Nova York

A partir de la Segona Guerra Mundial el centre cultural, artístic i comercial es desplaça de París a **Nova York**, una ciutat cosmopolita, que va acollir a nombrosos artistes avantguardistes exiliats d'Europa.

Als Estats Units els artistes creen una nova pintura a partir de la fusió dels dos moviments contraposats que imperaven en l'antic continent: **l'abstracció geomètrica i el surrealisme**.

Jackson Pollock és el pintor més important de l'**expressionisme abstracte**. El Guernica de Picasso va tenir una gran influència en la seva obra.

Ritme de tardor i Pollock pintant.

Pollock no utilitza la tècnica ni els mitjants habituals per pintar, no fa servir ni paleta ni pinzell. Totes les seves obres són de gran format.

Per pintar tria una enorme tela i la situa al terra. L'artista rega, amb un recipient foradat, la pintura per sobre del llenç. Aquesta tècnica s'anomena **dripping** - que vol dir goteig - i era la que utilitzaven els indis de l'oest americà. El resultat és un garbuix de filets i taques creats a partir dels gestos i moviments de l'artista. Les obres de Pollock estan realitzades sense cap pla previ. No tenen tema, ni cap figuració. L'acció del pintor es lliure i automàtica, és el més important de tot i és denomina "**action painting**,"

Les obres de Jackson Pollock són d'una gran espontaneïtat i vitalitat. Amb ell s'inicia l'Escola de Nova York.

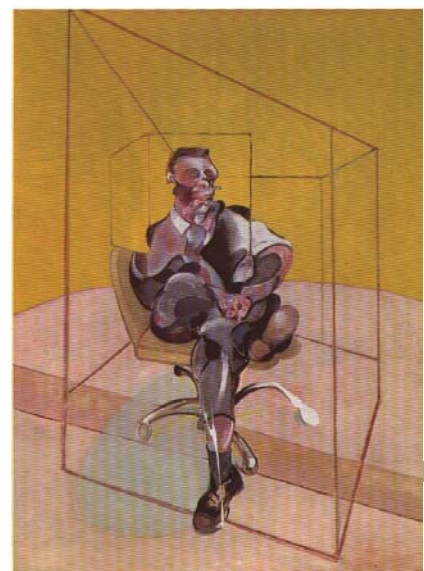
NOVA FIGURACIÓ

ESTUDI PER A RETRAT. Francis Bacon (1971) Metropolitan Museum. Nova York.

Francis Bacon és un pintor britànic i autodidacte, que va ser capaç d'utilitzar des de les tècniques més tradicionals com la pintura a l'oli i la perspectiva lineal, a mètodes tan poc convencionals com escombrar la pintura al damunt de la tela, per tal de crear obres totalment modernes.

Ell no vol pintar només allò que veu, l'aspecte extern dels retratats, sinó que vol penetrar en la **veritat interior dels personatges**.

A **Estudi per a un retrat** la figura asseguda d'un individu aïllat, de rostre desencaixat, destaca sobre un fons lluminós, buit i fred. L'home sembla presoner d'un espai limitat i claustrofòbic. El personatge retratat, de rostre totalment desfigurat, té una aparença turmentada i així ho representa el pintor. Bacon utilitza sempre la **figura**

humana, totalment solitària, com a únic tema del seus quadres.

Estudi per a un retrat. Bacon

La deformació que presenta en els seus personatges el vinculen amb les pintures negres de Goya i amb les obres de Munch.

Les obres de Francis Bacon provoquen un **gran impacte emocional** a l'espectador i mostren la soledat dels éssers humans del final del segon mil·lenni. Aquest també era el drama íntim i personal que vivia l'artista.

ESCULTURA ABSTRACTA

LES PINTES DEL VENT. Eduardo Chillida. Platja d'Ondarreta. Sant Sebastià.

L'escultor basc, Eduardo Chillida estudia arquitectura, però abans d'acabar la carrera, va estar tres anys a París on coneix els artistes més importants del moment i on decideix dedicar-se al món de l'art, concretament a l'escultura.

Pintes del vent. Chillida

Chillida utilitza diferents materials, com ara el formigó armat o l'alabastre, per realitzar els seus treballs escultòrics, però és amb el **ferro** que aconsegueix la plenitud del seu treball.

Les pintes del vent és un conjunt format per tres escultures ancorades sobre les roques de la platja d'Ondarreta, a la ciutat de Sant Sebastià. Chillida doblega i retorça lliurement el ferro en grans corbes que atrapen l'espai.

Les pintes del vent juguen creant **espais buits i fantàstiques formes abstractes**. L'erosió del mar i de l'aire han creat sobre les escultures una pàtina, obtinguda per l'oxidació, que els confereix més expressivitat.

L'obra de Chillida és capaç de "pentinar" subtilment el vent, sovint huracanat, del mar Cantàbric.

ACTIVITATS

1.- Observa l'obra titulada **La cambra vermella** que va ser pintada pel artista fauvista **Henri Matisse**.

Hi ha llum en ella?

.....

.....

.....

.....

Hi veus perspectiva?

.....

.....

Comenta breument què et sembla aquesta obra

.....

.....

.....

2.- En grups de dos o tres alumnes, busqueu en una enciclopèdia la biografia de **Picasso**.
Elaboreu un mural amb els esdeveniments artístics més importants de la seva vida.

3.- Compareu aquestes dues imatges del mateix personatge, **el Papa Innocenci X**, assenyaleu quina creieu que està pintada per **Francis Bacon**, la A o la B

A

B

.....

.....

.....

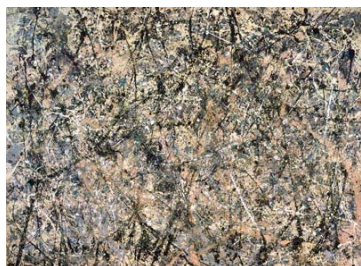
4.- El pintor noruec **Eduard Munch** va ser el predecessor de quin moviment artístic?

.....

.....

.....

5.- Qui penseu que va ser l'autor d'aquesta obra?

.....

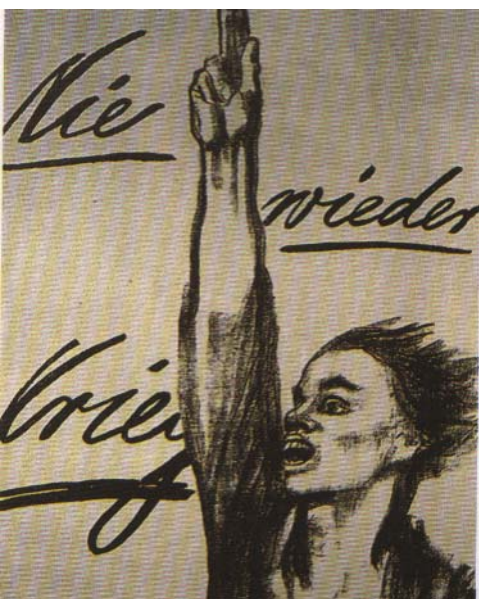
6.- El pintor rus Vassili Kandsinky es considera el creador de la pintura abstracta, llegiu aquest text, observeu la imatge i feu un comentari de l'obra.

“A fi de “comprendre” aquesta mena de quadres cal la mateixa llibertat que en el cas dels quadres realistes, és a dir, també ha de ser possible entendre el món tal com és sense cap interpretació figurativa”

V. Kandinsky. Sobre la qüestió de la forma (1912)

7.- **No més guerres** és una obra realitzada per la pintora i escultora alemanya **Käthe Kollwitz**, en la qual vol plasmar la defensa del feminisme, i l'antimilitarisme. On veieu el missatge que vol donar l'artista?

8.- **Kirchner** va fundar el primer grup expressionista alemany anomenat Die Brücke (el pont) el 1905. La seva pintura fa una crítica de la deshumanització de les grans ciutats, per ell la ciutat és sinònim de soledat.

Comenteu aquesta obra de Kirchner titulada **Dues dones al carrer**.

Quina impressió us fa l'obra?

9.- Busqueu a l'enciclopèdia les definicions de: expressionisme, abstracció, cubisme , fauvisme i expressionisme abstracte.

10.- Elaboreu un quadre situant en la casella de la dreta els noms dels artistes més representatius dels diferents moviments.

MOVIMENTS ARTÍSTICS	AUTORS
PROTOEXPRESSIONISME	
FAUVISME	
EXPRESSIONISME ALEMANY	
CUBISME	
EXPRESSIONISME ABSTRACTE NORD-AMERICÀ	

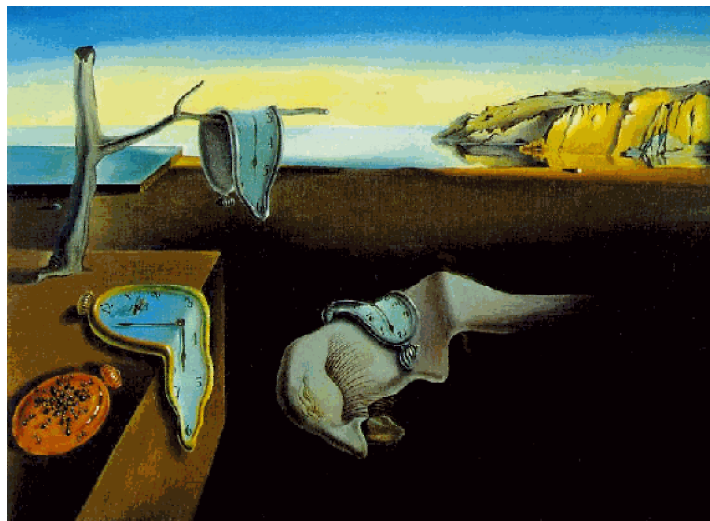
2.5.6 UNA NOVA RELACIÓ AMB LA REALITAT

SURREALISME

LA PERSISTÈNCIA DE LA MEMÒRIA. Salvador Dalí (1931) MOMA. Nova York

Salvador Dalí és un pintor, escultor i dissenyador català, que va crear obres cubistes i futuristes, però finalment es va sentir més identificat amb el **moviment surrealista**, del que serà expulsat per recolzar a Franco. Narcisista i exhibicionista és va fer un personatge molt popular per les seves excentricitats.

Dalí va realitzar la seva aportació al surrealisme en inventar el mètode paranoico-crític, que permet a l'espectador veure alhora diferents objectes en una mateixa forma.

La persistència de la memòria. Dalí

La persistència de la memòria és un quadre que ens mostra un singular paisatge marítim on apareixen quatre enormes rellotges, tres d'ells tous. Dalí va escriure: " *Em deixava astorat que cap pintor no hagués tingut la idea de pintar un "rellotge tou"... El dia que vaig decidir pintar rellotges, els vaig pintar tous*".

Al fons apareix el mar i la costa, probablement la badia de Cadaqués lloc molt estimat per l'artista que plasma en moltes de les seves obres, i que representa allò etern.

En aquest llenç res és el que sembla, l'autoretrat apareix distorsionat. Els rellotges – objectes rígids que marquen el temps – es fonen, és com si el temps s'hagués tornat boig. Ans al contrari un arbre sec neix d'un bloc dur i artificial, l'aigua de la part esquerra és una

superfície rígida. El rellotge vermell està ple de formigues, aquestes formen part de les obsessions del pintor.

La tècnica d'aquest singular artista és acurada i molt academicista. L'art de Dalí sembla real, però res és el que aparenta en les seves obres. La capacitat de provocació de Salvador Dalí no va tenir límits, així com la seva originalitat i fantasia pictòrica. La seva pintura està vinculada al món dels somnis.

EL CARNAVAL DE L'ARLEQUÍ. Joan Miró (1924-1925). Albricht-Knox Art Gallery, Buffalo. E.E.U.U

Joan Miró és un pintor català, que va conèixer a París al poeta André Breton i als surrealistes, malgrat això, aquests no van tenir una gran influència en la seva pintura. L'artista va crear un univers propi on redueix els elements essencials de la pintura: el color, la línia i la composició a simples signes.

El carnaval de l'Arlequí. Miró

El carnaval de l'Arlequí és un quadre en el qual va voler expressar les al·lucinacions produïdes per la fam: una nit, en tornar a casa sense haver menjat res, va apuntar les sensacions que el fet li originava. Partint d'aquí va pintar una escena en què l'Arlequí, afamat i trist, imagina tot allò que el podria alegrar.

Un peix a sobre de la taula, instruments i notes musicals, estrelles - Miró hereva del seu pare l'afecció per l'astronomia - i una munió de petits animals com són els ocells, papallones i gats. A través de la finestra es veu un paisatge il·luminat pel sol. A l'esquerra del llenç hi apareix l'escala de l'evasió. Els ulls i les orelles simbolitzen la vivacitat dels sentits.

L'Arlequí , protagonista del quadre, apareix amb el seu vestit habitual de rombes , amb barba i un llarg bigoti.

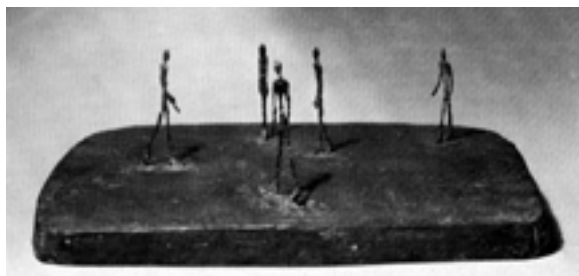
Miró aplica el color de forma plana, utilitza especialment els colors primaris – vermell, groc i blau – a més del blanc i el negre.

El quadre plasma un món oníric – vinculat al món dels somnis -. L'art de Miró és caracteritzat per la seva ingenuïtat, per un llenguatge senzill i ple de signes. El Carnaval de l'Arlequí és una obra on ja apareixen molts dels elements habituals del fantàstic univers mironià.

ESCULTURA

CITY SQUARE. Alberto Giacometti (1948-1949) Museu de Belles Arts. Basilea

Alberto Giacometti és un escultor i pintor suís. Va viure a París on va rebre influències del surrealisme. A la seva etapa de maduresa va crear unes singulars escultures molt allargades i estilitzades, habitualment en bronze, que van caracteritzar la seva obra.

City Square és una escultura que ens mostra cinc figures de bronze: quatre homes i una dona. Els homes caminen, la dona queda estàtica. Les figures masculines semblen que obeeixin ordres, i els seus moviments imiten els d'un autòmat.

Els personatges són extremadament prims i amb superfícies rugoses.

City Square. Giacometti

Cap on van aquests homes? I la dona, què espera? El conjunt plasma **la solitud de l'individu**, gent anònima que es troba cada dia a la plaça, representada en l'amplia plataforma metàl·lica, que es converteix en un espai de soledat.

Giacometti com d'altres artistes vol mostrar d'una forma copsant, la crua realitat de l'ésser humà modern.

POP ART

MARILYN MONROE. Andy Warhol (1967) Tate Gallery. Londres.

Andy Warhol era un polifacètic artista nord-americà que va aconseguir unir l'art amb la cultura de masses, integrant a les seves obres totes les característiques de la cultura del consum.

Desmitifica l'art en elevar a la categoria d'objecte artístic elements publicitaris –ell havia estat publicista - o els productes habituals dels supermercats, utilitzats per qualsevol ciutadà americà com: les llaunes de sopa Campbell, les ampolles de Coca-Cola o la capsa de sabó Brillo.

La seva obra **Marilyn Monroe** és una **serigrafia**, creada a partir de imatges fotogràfiques extretes dels mitjans de comunicació, a les quals després donava color i imprimia en la tela. Warhol concep la idea i els seus ajudants realitzen el treball en el seu estudi, la mítica "Factory"

L'actriu Marilyn Monroe era una estrella pel públic americà, una *sex simbol*, a la vegada que representava la soledat del mite. En aquesta obra, Warhol multiplica la cara de Marilyn, els rostres semblen iguals però són subtilment diferents. L'artista ens mostra un art efímer com les notícies que apareixen en els mitjans de comunicació de masses.

A Warhol li encantaven els famosos, va crear serigrafies d'Elvis Presley, J.F. Kennedy, Mao i Elisabeth Taylor.

Warhol pertany al **Pop-Art (art popular)** un moviment artístic dels anys seixanta, que va reaccionar contra l'expressionisme abstracte. És un art que es pot consumir. No és un art original ni revolucionari.

Les obres creades per Andy Warhol són el reflex més clar de la societat de consum nord-americana de la dècada del seixanta i del somni americà que va acabar amb el malson de la Guerra del Vietnam.

LAND ART

SPIRAL JETTY. Robert Smithson (1970) Gran Llac Salat . Utah. EE.UU

El **Land Art** és un moviment artístic de finals del anys seixanta, que **busca el retorn a la naturalesa. Treballa sobre espais naturals**: deserts, llacs, muntanyes. El seu objectiu és treure l'art de les galeries i els artistes dels estudis.

Spiral Jetty és una intervenció que es va fer al Gran Llac Salat dels Estats Units. L'artista, Smithson va amuntegar terra , en forma d'una gran espiral. Aquesta obra es pot recórrer, però no es pot veure si no és mitjançant una fotografia aèria o des d'un avió o helicòpter.

El *land art* es crea amb la mateixa naturalesa. És un art efímer, ja que quan passa el temps l'erosió i els efectes climàtics, el modifiquen i deterioren. La finalitat d'aquest tipus d'art, és l'acció de fer-ho, el moment de la seva creació.

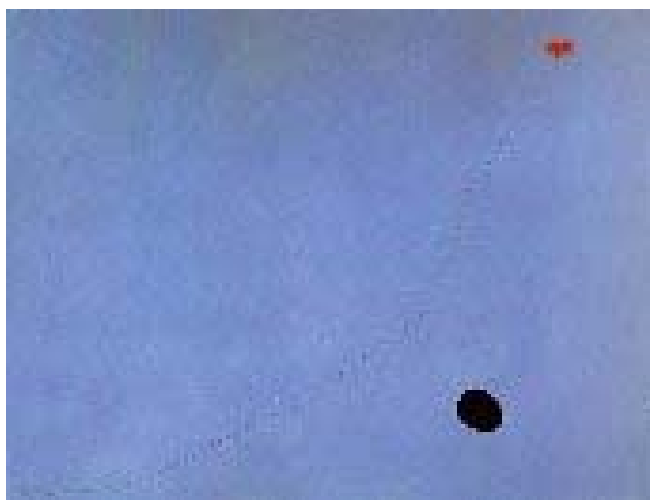
Per poder conservar-lo el *land art* necessita que el fotografien o el gravin en vídeo o televisió. Aquest art no pot estar als museus, probablement la manera més fàcil de veure'l serà a través de la xarxa d'Internet.

ACTIVITATS

1.- Sabries identificar l'autor d'aquesta escultura?

2.- Blau III és un gran oli sobre llenç de Joan Miró.

Quins colors utilitza el pintor en aquest quadre?.....

Són freds o càlids?.....

Què comentaries d'aquesta obra?

nes

ca edificis històrics o fa embalatges de paisatges i
e dimensió als llocs "empaquetats". El seu art és
s obres al món que han produït un gran impacte en

En aquesta fotografia podeu veure una part de l'empaquetatge del Pont Neuf a París. Quina és la vostra opinió d'aquest nou art?

Per què creus què és un art efímer?

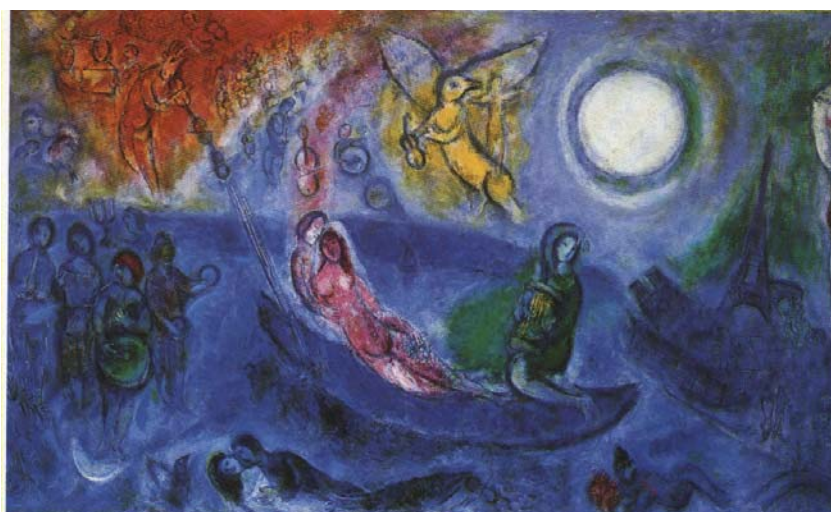
4.-El Dadaisme va ser un moviment artístic, nascut al Cafè Voltaire de Zuric, molt provocador que rebutjava la bellesa i la lògica. Un dels seus seguidors era Francis Picabia que pintà l'obra L.H.O.O.Q que representa la Gioconda de Leonardo da Vinci, d'una manera diferent.

On veieu la provocació d'aquesta obra?

5.- Marc Chagall és un pintor rus nascut en el si d'una família jueva molt pobre. Després de moltes penalitats va poder començar la seva formació, va viatjar molt. La seva obra fou ràpidament reconeguda.

Observeu aquest quadre titulat "El concert" . Identifiqueu les figures o els objectes que veieu en ell.

.....

.....

.....

.....

Quina ciutat és la que Chagall plasma en l'obra?

Els colors són: reals o imaginaris?.....

Creieu que " El concert" és una obra moderna? Per què?

.....

.....

.....

6.- Una altra forma de fer art és la coneguda amb la paraula anglesa Happening. L'únic

objectiu artístic és l'acció que es fa. Pels artistes del happening els museus són part del passat, no els interessen, ni tampoc les subhastes, ni les galeries d'art.

El 26 de novembre de 1965, Joseph Beuys va fer un happening titulat "Com explicar els quadres a una llebre morta" on l'artista amb el cap cobert d'una barreja de mel i pols d'or va sacrificar una llebre com si fos una mena de ritual sacrificador. Creus que aquestes accions són provocadores? Per què?

.....

.....

.....

És un art efímer o perdurable? Per què?

.....

7.- L'artista Meret Oppenheim va realitzar aquesta obra titulada "Tassa coberta de pell" .

Creus que és un objecte normal o dispar? Raona la resposta.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

8.- “Dona al bany” és una obra de Roy Lichtenstein, artista del pop art. Quin tipus de vida ens mostra en aquest llenç?

.....

.....

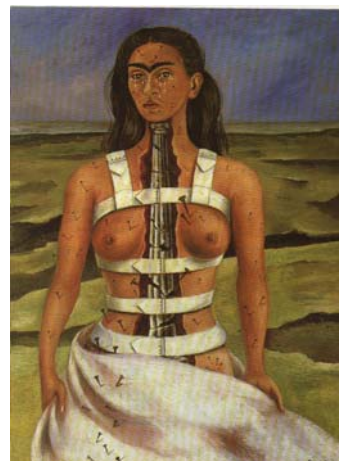
.....

.....

.....

9.- Frida Khalo era una pintora mexicana que va crear més de cinquanta autoretrats. Gran part de la seva obra pertany al moviment surrealista. La Columna trencada plasma el seu sofriment personal.

Busca la biografia d'aquesta artista i explica el títol del quadre.

10.- En grups de dos o tres alumnes, busqueu en una enciclopèdia o en un llibre d'Art Contemporani què és artísticament “una instal·lació”

2.5.10- LA DESMATERIALITZACIÓ DE L'ART

ESCULTURA

OCELL A L'ESPAI. Constantin Brancusi (1926) Museu d'Art Modern. París

Brancusi era un escultor romanès que viatja a París a peu des del seu país natal. Va ser un artista independent i innovador, ja que **rebutjava copiar d'un model**. Buscava la essència dels éssers per esculpir-la les seves obres. L'interessava molt l'art africà i l'art tradicional de Romania.

Ocell a l'espai i maiastra. Brancusi

Una de les seves obres més famoses és **Ocell a l'espai**, una elegant forma aerodinàmica, que simbolitza el vol d'un au.

Ocell a l'espai té el seu origen en la **Maiastra**, un au de plomatge enlluernador, poders màgics i protectora dels herois, de la mitologia romanesa.

Brancusi realitza diferents versions d'aquesta obra, cada vegada més estilitzades fins a arribar a una **escultura d'una gran puresa** en la seva forma, una obra quasi abstracta. La imatge de l'ocell com a escultura va ser un dels seus temes preferits.

Brancusi treballa en marbre, bronze i fusta. Les seves escultures presenten unes superfícies perfectament polides i uns acabats perfectes. Amb ell comença l'escultura del segle XX.

CUBISME

DONA AMB MANDOLINA. Georges Braque (1910). Col.lecció Thyssen Bornemisza. Madrid

El **cupisme** va ser creat per Picasso i Braque. Els dos van seguir per separat, l'estiu de 1908, les idees de Cézanne: "*S'ha de tractar la naturalesa segons el cilindre, l'esfera i el con*". Quan es van trobar s'adonaren que havien arribat a les mateixes conclusions pictòriques. Els seus treballs eren molt semblants.

El **cupisme analític** descompon els objectes sota **múltiples punts de vista**. La **realitat** apareix **fragmentada en línies** i pinzellades suaus amb una clara **voluntat geometritzant**. El fons i les figures o objectes representats s'unifiquen per la **falta de perspectiva**.

L'obra **Dona amb mandolina** va ser pintada per Braque. La figura descomposta en múltiples i petites estructures geomètriques, ens permet endevinar el tema, després d'observar-la una estona. El color predominant és l'ocre. És un retrat que mostra una nova manera de fer art.

Molts artistes van pintar obres cubistes en algun moment de la seva carrera artística. El cubisme obra un nou camí en l'art contemporani.

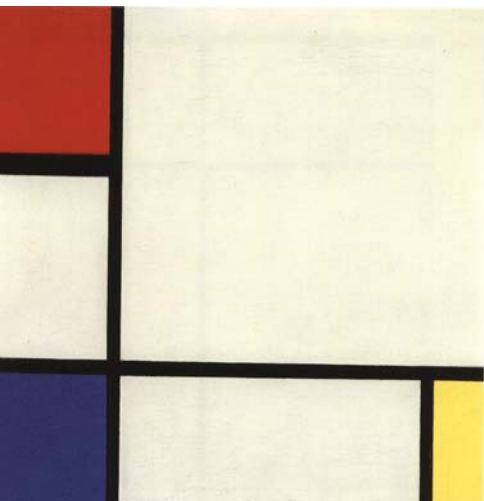
Dona amb mandolina. Braque

ART ABSTRACTE: NEOPLASTICISME

COMPOSICIÓ EN VERMELL, GROC I BLAU. P.Mondrian (1929). Museu Stedelijk. Amsterdam.

El Neoplasticisme o abstracció geomètrica és un moviment artístic nascut a Holanda l'any 1917, que vol crear un art pur realitzat amb elements purs, lluny de les línies corbes i tortes de la naturalesa.

Un dels seus fundadors va ser **Piet Mondrian**, qui amb Van Doesburg creà la revista d'aquest moviment De Stijl (L'estil). En ella hi col·laboraran pintors, arquitectes, decoradors que intenten fusionar totes les arts.

Composició en vermell, groc i blau és un quadre que presenta un fons blanc amb unes línies negres horitzontals, que representa allò inert, i d'altres verticals, que evocuen la vida. Aquest conjunt de línies creen una ampla trama de quadrats i rectangles, on destaca el quadrat blanc, que domina una gran part del llenç. El pintor n'il·lumina alguns rectangles amb els colors primaris: vermell, groc i blau. **No hi ha profunditat, ni moviment, ni llum.**

Composició en vermell, groc i blau. Mondrian

L'obra plasma l'**harmonia de la geometria**, una **intensa puresa plàstica** i un **perfecte equilibri** entre els seus elements.

Mondrian tindrà una gran influència en el disseny i l'arquitectura del segle XX. Va ser un mestre de la modernitat.

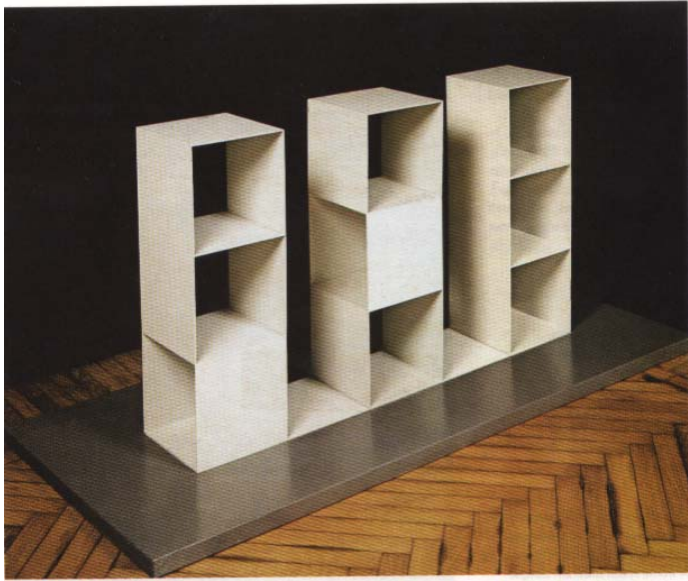
MINIMAL ART

VARIACIONS TRIPARTIDES SOBRE TRES TIPUS DIFERENTS DE CUBS. Sol LeWitt (1967).

El **Minimal art o art mínim** reacciona contra el realisme del Pop-art. Les obres creades pel Minimal Art són tan senzilles que ni tan sols volen la participació de l'espectador. La provocació d'aquest art és la falta de provocació.

L'artista Sol Lewitt realitza una obra basada en una forma geomètrica elemental, el cub.

Lewitt construeix una estructura tripartida on cada part està formada per tres sèries de cubs, col·locats de diferent forma. És un art matemàtic, pur, ordenat. Els elements utilitzats per crear l'obra són manufacturats.

El Minimal art segueix el lema “Menys és més”, ja que els artistes d'aquest moviment artístic volen creacions simples. És un tipus d'art que, actualment, ha tingut molt èxit en l'arquitectura i el disseny.

Variacions tripartides sobre tres tipus diferents de cubs. Sol LeWitt

ACTIVITATS

1.- “Violi i clarinet” és el títol d'un quadre de George Braque que plasma aquest dos objectes. Sabries identificar-los?. Assenyala amb un llapis el lloc on es troben.

2.- Com qualificaries el color d'aquesta obra?

☐ Viu ☐ Apagat ☐ Variat ☐ Monòton ☐ Fred ☐ Càlid

3.- “L'artista descompon els objectes en diversos plans geomètrics” A quin tipus de moviment artístic creus que correspon aquesta afirmació?

4.- Rodin i Brancusi van ser dos escultors que van reflectir en una de les seves obres el mateix tema: el petó. Podries dir quina és la del romanès Constantin Brancusi.

A

B

5.- El món de la publicitat s'ha inspirat en les pintures de Mondrian per anunciar diferents productes. Per què creus que trien obres d'aquest artista?

6.- Actualment la decoració de moltes cases i botigues és molt senzilla i simple, sembla que tinguin influència del Minimal Art. Quina és la teva opinió d'aquesta "moda", t'agrada o creus que és massa senzilla. Raona la resposta

.....

.....

.....

.....

.....

7.- “El portuguès” és una obra que Georges Braque va pintar a França, després de conèixer un portuguès en un bar de Marsella.

Describeu com ha representat Braque: El braç dret, el serrell i el barret.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

8.- Imagina't que ets un crític/a d'art, elabora un breu comentari sobre “Ocell a l'espai” de Brancusi.

.....

.....

.....

9.- Descriu la impressió inicial que has tingut al veure per primera vegada aquest quadre de Sol LeWitt

10.- De totes les obres que has vist en aquesta carpeta didàctica quina t'agradaria tenir a casa i per què?

AVALUACIÓ

- 1.- Qui va esculpir “Les pintes del vent”?
- 2.- El pintor noruec E. Munch pintà un conegut quadre sobre l'angoixa i la solitud de l'ésser humà, com es titula aquesta obra?
- 3.- Com s'anomena el moviment artístic a què pertany Matisse?
- 4.- Qui o quins artistes van ser els creadors del Cubisme?
- 5.- Anomena la tècnica pictòrica utilitzada per Pollock per realitzar les seves obres.
- 6.- Què artista va ser el primer pintor abstracte?
- 7.- Anomena alguna característica del Pop Art? Digues el nom d'un artista del Pop Art.
- 8.- Què vol dir Land Art?
- 9.- A quin moviment artístic pertany Salvador Dalí?
- 10.- Qui és l'artista més important del Neoplasticisme o Abstracció geomètrica?

2.5.11 LA NOVA ARQUITECTURA

ESCOLA DE CHICAGO

AUDITORI DE CHICAGO. Louis Sullivan (1887- 89). Chicago.

L'arquitectura americana segueix fins a la segona meitat del segle XIX les pautes dictades a Europa. Pocs anys després, la necessitat de plans de desenvolupament per les seves creixents ciutats i l'absència de paisatge urbà, en la majoria d'elles, dona més llibertat a l'aplicació d'una nova arquitectura. Un exemple és la reconstrucció de Chicago, arrasada per un incendi en 1871. Serà en aquesta ciutat on neix l'anomenada Escola de Chicago.

Auditori de Chicago. Sullivan

Sullivan és un arquitecte americà que va estudiar a Europa. Després de buscar noves tècniques més modernes i innovadores es planteja la idea de construir gratacels, vol que aquests edificis siguin els protagonistes de les ciutats financeres.

Fins aleshores, un gratacel era una superposició de pisos i les seves parets aguantaven l'edifici. Sullivan reemplaça la funció sustentant de les parets per l'estructura interna d'acer de l'edifici.

La primera gran obra d'aquest arquitecte serà l'**Auditori de Chicago** (actualment Roosevelt College). Aquest és un enorme edifici que està format per: un hotel, un teatre de l'òpera i una part destinada a oficines. Destaca la torre quadrada, situada a sobre de l'entrada de l'òpera, que fa augmentar l'alçària total de la construcció.

L'auditori està construït amb pedra. Sullivan per restar el pes d'aquest material, a mesura que s'elevaven els pisos va tallar les pedres cada vegada més primes.

Una avantatge d'aquest edifici és que no interromp el moviment de la ciutat, sinó que el dinamitza, ja que l'espai exterior (avingudes, carrers, voreres) té continuïtat en el vestíbul, ascensors, escales i oficines.

Louis Sullivan és un dels arquitectes més importants de l'Escola de Chicago i un dels pares de l'arquitectura del segle XX.

ARQUITECTURA RACIONALISTA

PAVEL·LÓ ALEMANY. Mies van der Rohe (1929) Barcelona.

A l'arquitecte **Mies van der Rohe** li van encarregar dissenyar el Pavelló Alemany de l'Exposició Universal de Barcelona de 1929.

El **Pavelló Alemany** és un edifici d'una sola planta situat sobre un basament de marbre. La coberta plana **s'aguanta sobre vuit pilars molt prims d'acer cromat** que són l'única estructura de suport.

Les parets estan realitzades amb **marbre i ònix**, les finestres, que ocupen tot el mur estan fetes amb **vidres mirallejants**.

La **planta és lliure** ja que els murs no són elements de suport i poden ser disposats en funció de la creació d'espais.

No hi ha decoració, la bellesa de l'edifici prové de la qualitat dels materials i de la seva senzilla estructura.

L'espai interior es prolonga cap l'exterior , on el reflex de l'aigua dels estanys

accentua la sensació d'amplitud.

Aquest edifici va ser creat com una construcció provisional i es va desmantellar després d'uns mesos. L'any 1986, centenari del naixement de Mies van der Rohe, es va reconstruir.

El Pavelló Alemany és una de les obres mestres de l'arquitectura racionalista i un edifici decisiu en l'arquitectura del segle XX.

VILLE SAVOIE. Le Corbusier (1929) Poissy , França

Charles Edouard Jeanneret, anomenat Le Corbusier, va ser arquitecte, pintor i urbanista. Nascut a Suïssa es va nacionalitzar francès, a París va estar vinculat amb el moviment cubista que influirà en la seva obra.

La Ville Savoie és un xalet situat en una clariana d'un bosc. En ell Le Corbusier va aplicar els seus **cinc principis bàsics** per a una nova arquitectura: *terrassa-jardí, planta lliure, elements sostenidos externs – pilotis - , façana lliure i finestra horitzontal.*

Construït amb formigó armat, el xalet presenta una **planta lliure, sense façana principal**. Està edificat sobre **pilotis** que serveixen per aïllar la casa del sòl, alhora que permeten l'accés directe de l'automòbil.

Al pis superior hi ha l'habitatge i a sobre **la terrassa-jardí**. Les llargues **finestres horitzontals** permeten l'entrada de molta llum a l'interior, i fan d'unió entre la casa i el bosc exterior. La **façana no té cap element decoratiu**. La coberta és plana i té un jardí amb solàrium. **Una rampa uneix les diferents plantes de la casa.**

Villa Savoie. Le Corbusier

La Ville Savoie és un edifici cúbic que només trenca la forma geomètrica en les parets corbes de la teulada, que serveixen per protegir-se del vent a la terrassa. Aquesta casa pertany a l'arquitectura funcional.

Le Corbusier va crear algunes de les obres més importats de l'arquitectura del segle XX.

SEAGRAM BUILDING. Mies van der Rohe i Philip C. Johnson (1956) Nova York.

Molts arquitectes de l'avantguarda europea van emigrar als Estats Units quan apareixen els feixismes. Un d'aquests va ser Mies van der Rohe que arriba als Estats Units al 1937, on realitzarà molts projectes.

Al 1956 dissenya a Nova York el **Seagram Building, un gratacel** realitzat amb una **estructura d'acer i vidre**. És un edifici amb la forma d'un gran prisma rectangular, de línies simples i molt elegant. Els vidres que recobreixen tot l'edifici són de color bronze.

Mies van der Rohe va dissenyar una petita plaça davant del gratacel, un dels pocs espais lliures en la densitat de Manhattan, que permet gaudir de la seva harmònica forma. El Seagram Building és el prototip dels edificis anomenats “**caixa de vidre**”. Com una torre gòtica el gratacel s'estén cap a l'espai infinit.

Seagram Building

ARQUITECTURA ORGÀNICA

CASA DE LA CASCADA. Frank Lloyd Wright (1936-1937) Pensilvània. EE.UU

L'arquitecte americà més destacat del segle XX és Frank Lloyd Wright. Deixeble de Sullivan, va ser el creador de l'**arquitectura orgànica**.

L'arquitectura orgànica neix als Estats Units cap als anys trenta. Reacciona contra el racionalisme, Wright vol vincular la casa amb el seus habitants i l'edifici amb el paisatge, utilitzant els materials del lloc. Les seves obres tenen influència de l'arquitectura japonesa on ell va treballar.

La Casa de la Cascada està situada en una roca sobre una cascada natural. Està construïda en tres nivells horitzontals. L'eix vertical ho defineix la xemeneia, realitzada en pedra rústica que articula tots els espais.

L'edifici creix de dins a fora i s'estén segons les necessitats dels seus habitants, és per tant,

una obra oberta, semblant a un organisme viu que pot canviar.

Casa de la Cascada. Wright

Cada pis està definit per amplies terrasses asimètriques de formigó. Grans finestrals permeten l'entrada de llum a la casa.

Wright va combinar perfectament en aquesta casa els materials naturals - pedra, fusta – per tal de crear una atmosfera confortable, amb d'altres artificials – formigó – i elements propis de la natura com les roques , l'aigua i el bosc.

La Casa de la Cascada està integrada en la naturalesa i manté una perfecta relació amb l'entorn.

ARQUITECTURA NEOEXPRESSIONISTA

OPERA DE SIDNEY. Jörn Utzon (1957). Sidney. Australia.

J. Utzon és un arquitecte danès que va guanyar el concurs celebrat a Sidney ,en 1957, per construir l'Òpera.

L'edifici de l'**Òpera** , està situat en la badia d'aquesta ciutat i està format per dues grans sales - una per concerts i una

altra per l'òpera - , un cinema i un restaurant.

Edificada sobre una península de la costa. Està formada per tres elements: **un ampli podi o plataforma , una rampa d'accés i la coberta**. El podi, construït amb formigó armat, alberga les instal·lacions auxiliars de tot el recinte. La rampa d'accés connecta els tres pisos. **La coberta** , que sembla que suri sobre l'edifici, **és l'element més espectacular**. Té la forma d'un grup de veles que emergeixen sobre les aigües de la badia. Cada coberta està realitzada amb plaques prefabricades de formigó armat.

L'exterior no expressa la funció interior, ja que els sostres de les sales de concerts estan dissenyats per tenir una perfecta sonorització i les voltes que formen la coberta són simplement ornamentals.

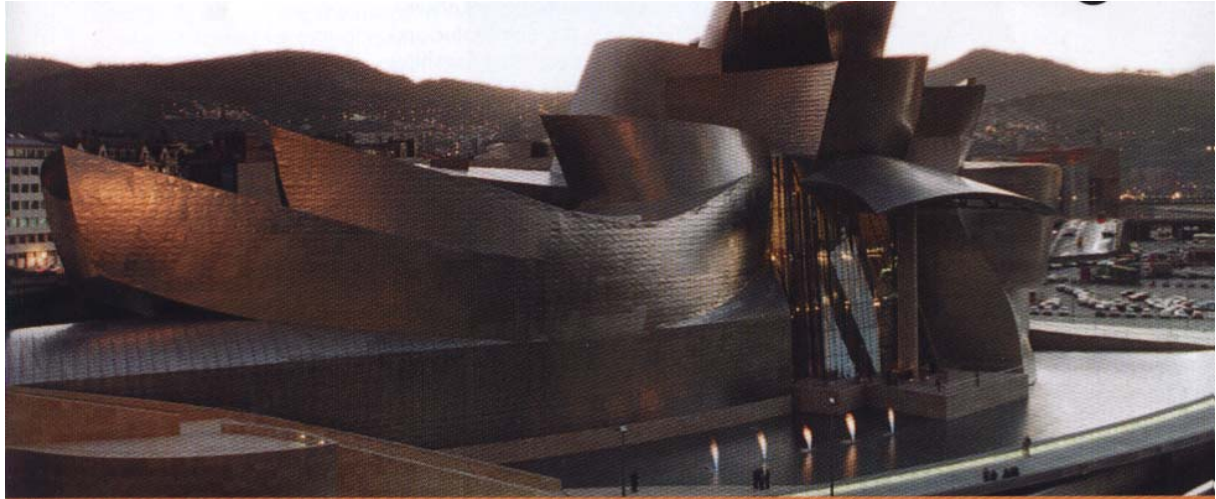
L'Òpera de Sidney és el monument més emblemàtic d'aquesta ciutat i un dels edificis més coneguts de l'arquitectura del segle XX. La seva construcció va portar molts problemes econòmics i Utzon, el seu creador, va dimitir de la direcció de l'obra i mai no ha volgut veure l'obra acabada.

Més que un edifici sembla una immensa escultura formada per grans veles, que naveguen per la espectacular badia de Sidney.

DECONSTRUCTIVISME

MUSEU GUGGENHEIM. Frank O. Gehry (1997) Bilbao.

Frank O. Gehry és un arquitecte canadenc que pertany a l'**arquitectura escultòrica deconstructivista** que treballa amb materials estranys, dissenya per ordinador i crea formes impossibles. L'artista defensa el caos controlat.

Museu Guggenheim. Gehry

El **Museu Guggenheim de Bilbao** està situat a la vora de la ria d'aquesta ciutat. L'edifici està format per grans volums irregulars i quasi mòbils, estructures estranyes recobertes de plaques de titani. El conjunt recorda el perfil d'un vaixell ancorat, especialment per estar rodejat d'aigua en un dels seus costats, i ser tan a prop de la ria de Bilbao.

L'espectador quan visita aquest museu es sent desconcertat, absorit per la majestuositat de les formes. La contemplació d'aquest singular edifici pot provocar un impacte visual a l'espectador.

HIGH TECH

EDIFICI DEL BANC DE HONG KONG I SHANGAI . Norman Foster (1989). Hong Kong. China

High Tech és un moviment artístic que està a favor d'una arquitectura futurista, tecnològica i adaptada al ràpids canvis de la societat actual. Els dos màxims representants d'aquest moviment són: Richard Rogers – creador del Centre Georges Pompidou de París - i Norman Foster .

L'edifici del Banc de Hong Kong i Shangai, és un gratacel construït com una megaestructura d'acer i vidre. En ell s'hi aplica la tecnologia més avançada i els materials més lleugers. Esta creat de manera que totes les oficines tinguin llum natural, fins i tot les que estan ubicades en el centre del gratacel. Aquest tipus d'arquitectura permet una gran intercomunicació entre l'interior i l'exterior.

Foster crea unes obres complexes: aeroports com el de Stansted (Londres), torres de comunicació com la de Collcerola (Barcelona) i espectaculars gratacels que han obert el camí de l'arquitectura del segle XXI.

ACTIVITATS

1.- Observa les imatges de l'Auditori de Chicago i els Magatzems Carson, Pirie and Scott .

Quin creus que és més modern i per què?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2- La Ville Savoie té elements decoratius?

.....

.....

.....

Quins cossos geomètrics s'utilitzen en la construcció d'aquesta casa?

.....

.....

.....

Quin material permet a Le Corbusier portar a la pràctica aquest edifici?

.....

.....

.....

3.- Anomena els cinc principis bàsics que explica Le Corbusier.

- 1)
- 2)
- 3)
- 4)
- 5)

4.- Hom ha dit que Le Corbusier “*va posar aquesta casa sobre l'herba com qui hi deixa un objecte sense fer malbé res*”. Comenta aquesta idea i justifica la teva resposta

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5.- El Seagram Building és el prototipus dels edificis anomenats “capsa de vidre” i ha sigut el model de moltes construccions posteriors. Respon:

La plaça situada davant de l'edifici, quina funció creus que té?

Amb quin material està tancat exteriorment l'edifici ?

De qui recull Mies van der Rohe la repetició modular?

6.- Compara les voltes de l'Opera de Sidney amb la cúpula de Sant Pere del Vaticà. Pots tenir en compte aspectes com ornamentació, harmonia, proporció, monumentalitat, dinamisme, simbolisme.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

7.- En grups de dos o tres alumnes, mireu de trobar informació sobre la ciutat de Brasília.

On està?.....

Qui la va dissenyar?.....

Quan és va crear?.....

8.- Busqueu les fotos de la Catedral i el Palau de Congrés de Brasília i comenteu algun d'aquests dos edificis

.....

.....

.....

9.- L'arquitectura orgànica està en perfecta relació amb la natura que l'envolta. Creus que els edificis que es construeixen actualment també ho estan? Raona la resposta.

10.- Amb quins materials està construït el Museu Guggenheim de Bilbao?

AVALUACIÓ

1.- Anomena algun dels principis bàsics de l'arquitectura racionalista creats per Le Corbusier.

2.- Sabries identificar aquesta imatge?

3.- A quin tipus d'arquitectura pertany el Seagram Building?

4.-Identifica aquesta imatge

5.- En quina ciutat dels Estats Units es van construir els primers gratacels del món?

6.- L'arquitecte F. L. Wrigt va edificar aquest edifici. Sap quin és el seu nom?

7.- Sabries dir on està situat aquest edifici i què és ?

8.- L'arquitectura racionalista té ornamentació? Raona la resposta

9.- Quin arquitecte va construir aquest edifici?

10.- Podries identificar aquesta obra?

3.- AVALUACIÓ

A l'avaluació es poden tenir en compte, entre d'altres, els següents criteris:

1. La participació activa a classe, tant en la realització de les activitats, com cercant informació complementària, o en els debats que puguin sorgir a partir d'un tema estudiat.
2. La realització d'un exercici final, a partir d'una, o varies diapositives treballades a classe, on es valorarà:
 - a. La comprensió de l'obra d'art.
 - b. La capacitat per definir alguns conceptes bàsics
 - c. La possibilitat de relacionar l'obra d'art amb el seu context , o amb altres obres d'art.

AVALUACIÓ FINAL

1.- Brancusi és:

☐ un pintor

Els nous camins de l'Art

- ☐ un escultor
- ☐ un arquitecte

2.- Andy Warhol pertany al moviment artístic anomenat.

- ☐ surrealisme
- ☐ cubisme
- ☐ pop art

3.- El "Guernica" de Picasso, què representa?

- ☐ l'horror de la guerra civil espanyola
- ☐ la lluita de la humanitat contra la violència
- ☐ l'angoixa de la societat moderna

4.- Qui va pintar "El carnaval de l'Arlequí"?

- ☐ Dalí
- ☐ Picasso
- ☐ Miró

5.- Les obres de Piet Mondrian pertanyen a:

- ☐ abstracció geomètrica
- ☐ expressionisme abstracte
- ☐ cubisme

6.- Els seguidors de Land Art creen les seves obres en:

- ☐ llacs i rius
- ☐ museus
- ☐ muntanyes i paisatges

7.- Com s'anomena l'artista que aplica la tècnica del "dripping" per realitzar els seus quadres?

Els nous camins de l'Art

- ☐ Braque
- ☐ Pollock
- ☐ Miró

8.- Quin moviment artístic podria tenir com a lema: "Menys és més"

- ☐ land art
- ☐ minimal art
- ☐ pop art

9.- L'artista basc, Eduardo Chillida és un:

- ☐ pintor
- ☐ arquitecte
- ☐ escultor

10.- Els edificis creats per Le Corbusier són :

- ☐ arquitectura racionalista
- ☐ arquitectura orgànica
- ☐ high tech

4.- VOCABULARI

Acadèmica: És una obra d'art que segueix les normes, generalment d'inspiració clàssica, establertes en les acadèmies oficials d'art.

Arquitrau: Element horitzontal que s'aguanta directament sobre les columnes. Part baixa de l'entaulament

Autoretrat: Retrat que l'artista es fa d'ell mateix.

Balustrada: Petites columnes que formen una barana.

Ciment armat: Barreja de cal i argila reforçat amb filferro.

Corinti: Un dels estils o ordres clàssics grecs. Es caracteritza per tenir un capitell format per dues files de fulls d'acant –planta de fulles grans i grosses - i quatre volutes – elements en forma d'espitals -.

Cornisa: Part superior de l'entaulament

Casseton: Compartiment buit, generalment de forma quadrada, que cobreix la part interior d'un sostre.

Cúpula: Volta de forma semiesfèrica.

Creuer: Espai situat en la intersecció de la nau central i el transsepte

Entaulament: Conjunt d'elements horitzontals – **arquitrau, fris i cornisa** – sostinguts per columnes o pilars. És típic dels edificis clàssics.

Escola de Chicago: Moviment arquitectònic nascut en aquesta ciutat que, integrant nous materials i tècniques, donarà pas a l'arquitectura del segle XX.

Expressionisme: Moviment artístic del segle XIX, oposat a l'impressionisme que es caracteritza per expressar els sentiments i les vivències interiors de l'artista.

Fresc: Tècnica de pintura

Fris: Element horitzontal situat a l'**entaulament**, entre el **fris** i la **cornisa**. Habitualment està decorat.

Frontó: Remat triangular situat a la part central d'una façana.

Funcionalitat: És quan la forma arquitectònica està adaptada a la seva utilitat.

Gratacel : Edifici de gran altura.

Morter : Barreja de cal, sorra i aigua, en assecar-se té una gran consistència

Neoplatonisme: Moviment filosòfic.

Nínxol: Concavitat feta a una paret on es pot col·locar una estàtua.

Octàstil: Que té vuit columnes a la façana.

Perspectiva: Mètode que permet reproduir objectes en tres dimensions (longitud, amplada i profunditat) en un espai bidimensional.

Paleocristià: Art dels primers cristians.

Plein air: Paraula francesa que significa a l'aire lliure.

Podi: Plataforma

Retrat: Reproducció de l'efígie d'una persona en pintura i escultura

Retaule: Obra d'art pintada o esculpida col·locada darrera l'altar d'una església.

Saló: En art, són exposicions sobre temes monogràfics, o amb diferents artistes d'una mateixa escola, o tema.

Sfumato: Pintura amb els contorns difuminats.

Tenebrisme: Tendència artística que utilitza grans contrastos de llums i ombres, per tal de ressaltar unes parts del quadre més que altres.

Urbanisme: Ciència que estudia la creació, el desenvolupament i la reforma de les ciutats.

5.- BIBLIOGRAFIA

RENAIXEMENT

Baxandall, Michael: *Pintura y vida cotidiana en el Renacimiento*. Editorial Gustavo Gili, Barcelona, 2000.

Conti, Flavio: *Como reconocer el arte del Renacimiento*. Editorial Médica y Técnica, S.A, Barcelona, 1980.

De Angelis, Rita: *Botticelli*. Biblioteca Gráfica Noguer, Barcelona, 1981.

Letts, Rosa Maria: *El Renacimiento*. (Introducción a la Historia del Arte) Editorial Gustavo Gili, Barcelona, 1996.

Sala, Charles : *Miguel Angel*.. Editorial Lisme, Lisboa, 2000.

Wölfflin, Heinrich: *Renacimiento y Barroco*. Paidós Estética 8, Barcelona, 2002.

Zuffi, Stefano: *La pintura renacentista*. Editorial Electra, Madrid 2000

BARROC

Calvo Serraller, Francisco: *Velázquez* Guia de Sala. Fundación Amigos del Museo del Prado, Madrid, 1999.

León, Aurora: *El barroco. Arquitectura y escultura*. Colección Biblioteca Básica de Arte, Editorial Anaya, Madrid, 1991.

Mainstone, M i R: *El siglo XVII*. Introducción a la Historia del Arte. Editorial Gustavo Gili, Barcelona, 1985.

Triadó, Juan Ramón: *Las claves del Arte Barroco*. Editorial Arin, Barcelona, 1986.

VV.AA :*Velázquez*. Catálogo de la exposición celebrada en el Museo del Prado en 1990, Ministerio de Cultura Madrid, 1990.

Wölfflin, Heinrich: *Renacimiento y Barroco*. Paidós Estética 8, Barcelona, 2002.

SEGLE XIX

Reynols, Donald Martin: *El siglo XIX*. Introducción a la Historia del Arte. Editorial Gustavo Gili, Barcelona, 1985.

VV.AA: *Impresionismo y postimpresionismo* (Vol. 24 Historia del Arte). Editorial Salvat, Barcelona, 1991.

SEGLE XX

Boix, Esther *La razón y el sueño*. Ediciones Polígrafa, S.A, Barcelona, 1989.

Cirlot Lourdes: *Primeras vanguardias artísticas*. Editorial Labor, Barcelona, 1993.

Cirlot Lourdes: *Historia del Arte. Ultimas Tendencias*. Editorial Planeta, Barcelona 1994

Lambert, Rosemary: *El siglo XX*. Introducción a la Historia del Arte. Editorial Gustavo Gili, Barcelona, 1985.

VV.AA :*Arte del siglo XX*. Editorial Taschen. Colonia, 2001.

Villar, Alberto: *Arte contemporáneo I* . Historia 16, Madrid 1996

OBRES GENERALS

Argan, Giulio Carlo : *El Arte Moderno*. Editor Fernando Torres, Valencia 1983

Beckett, Wendy: *Historia de la pintura*. Editorial Blume, Barcelona 1995.

Chadwick, Witney: *Mujer, arte y sociedad*. Ediciones Destino, Barcelona 1992

Gombrich Ernst H: *La Historia del Arte*. Alianza Editorial, Madrid 1981.

Ferrando, Josefian: *Hª del arte en cuadros sinopticos*. Editorial Vedra. Barcelona, 1997

French, Hilary: *Arquitectura a simple vista*. Celeste Ediciones, Madrid, 1999.

Hatge, Ursula i otros: *Historia de los estilos artísticos* . Editorial Istmo (colección Fundamentos 36), Madrid 1982.

Humphrey, Caroline i Vitebsky, Piers: *Arquitectura sagrada*. Editorial Taschen, Colonia, 2002.

Janson, H.M. i Janson, A. F: *Historia del Arte para jóvenes* . Ed Akal (Arte y estética) , Madrid, 1988

Nuttgens, Patrick : *Historia de la arquitectura*. Editorial Destino, Barcelona 1988.

Read, Herbert: *Diccionario del arte y los artistas*. Editorial Destino, Barcelona 2000.

Sturgis, Alexander: *Entender la pintura*. Editorial Blume , Barcelona, 2002.

VVAA: *Diccionari d'Art Oxford*. Editorial 62, Barcelona 1996.

VV.AA : *El retrato*. Editorial Electra, Madrid, 2000.

VVAA: *Història de l'Art COU*, Editorial Teide, Barcelona 1989.

VVAA: *Història de l'Art Batxillerat*. Editorial Teide, Barcelona 1998.

VVAA: *Historia del Arte Espasa*. Editorial Espasa Calpe, Madrid 2002.

VVAA :*Historia Universal del Arte* (Volumen 5,6,7, 8 i 9) Ed. Planeta, Barcelona, 1991

VVAA :*Los maestros de la pintura occidental (del gótico al Neoclasicismo)* Ed. Taschen, Colonia, 20002

VVAA: *Introducción general al Arte*. Editorial Istmo (colección Fundamentos 64), Madrid 1984.

ACTIVITATS FORA DE L'AULA

Suggestiment d'algunes visites

RENAIXEMENT

Ciutadella de Roses (Girona)

BARROC

Universitat de Cervera

Església de Betlem (Barcelona)

Església de Sant Miquel del Port (Barri de la Barceloneta, Barcelona)

Palau de la Virreina (Barcelona)

Església de la Mercè (Barcelona)

SEGLE XIX

Seu nova de Lleida

Palau Episcopal de Solsona

La Llotja - només l'exterior- (Barcelona)

Jardins del Laberint d'Horta (Barcelona)

Modernisme:

La Pedrera (Barcelona)

Casa Batlló (Barcelona)

Sagrada Família (Barcelona)

Casa de les Punxes (Barcelona)

Parc i Palau Güell (Barcelona)

Colònia Güell (Santa Coloma de Cervelló)

SEGLE XX

Fundació Miró

MACBA

Museu d'Història de Barcelona

Museu Picasso

Fundació Antoni Tàpies